

UiT Norgga árkálaš universitehta

UiT Norgga árkálaš universitehta

Guovttegielatvuoda ovddideapmi bargovugiid mielde sámeluohkáin

Inga Maja Eira Hætta

Sámegiela lektoroahpu masterbargu SAM-3982 Miessemánnu 2020

Giitosat

Dáinna bargguin loahpahan vihtta jagi oahpu Norgga árkálaš Universiteahtas Romssas. Bargu lea leamaš gáibideaddji ja hástaleaddji mángga dáfus. Lean mánggii šaddan jurdilit ja muittuhit barggu ja čállima ulbmila. Go dan muitán, de lea álkit joatkit čállimiin. Dovddan erenoamáš ovddasvástádusa nannet ja ovddidit sámi giela ja kultuvrra boahhtevaš oahpaheaddjin, danin lea dát bargu persovnnalaččat leamaš mávssolaš bargu go lean beassan guorahallat áššiid mat beroštahttet mu. Bargu ii livčče olahannuttus nana veahki ja doarjaga haga.

Áiggun vuosttažettiin váimmolaččat giitit iežan čeahpes bagadalli Hanna Máret Outakoski. Giitu go leat leamaš nu gierdevaš ja dorjon mu olles čállima čađa. Du haga ii livčče bargu ollašuhhtot. Muđui giitán olbmáid geat leat addán ráđiid ja doarjaga daid háviid go lean measta vuollánan. Giitu bearrašii, oappáide ja guoibmái geat leat iešguđet ládje veahkehan dán giđa. Váimmolaš giitosat skuvlii go lean beassan viežžat mávssolaš materiálahkama vuodul. Skuvla lea čađat botta čájehan beroštumi ja lean dovdan buresbohtima olles dutkamuša áigodaga.

Čoahkkáigeassu

Ulbmil dutkamušain lea guorahallat makkár bargovuogit skuvllas sáhttet ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda. Fágaođastusa bajitoassi deattuha man dehálaš lea árvvusatnit gelbbolašvuoda mángga gielain, beroštit gielalaš identitehta ovddideamis ja ovddidit oadjebas identitehtadovddu. Jurdda dutkamiin lea fuobmát makkár vugiid oahpaheddjiide geat oahpahit sámegillii lea heivvolaš geavahit guovttegielatvuoda nannemis vai sámegielat oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit. Vuodđun ášši guorahallamii lean áican guovttegielat luohkálanjas gos sámegiella lea ohppiid eatnigiella ja lassin čuvgen dutkamuša jearranskoviid ja ságastallama bokte. Vuodđun dutkamii lea dutkangažaldat: Movt oahpaheddjiid bargovugiid ja ovttasbarggu čađa sáhtta nannet ja ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda? Bohtosat čájehit movt diđolaš giellageavaheapmi, doabahuksen doaimmat ja ovttasdoaimmat mat čájehit sámegiella árvvu sáhttet nannet guovttegielat ohppiid identitehtadovddu ja ovddidit sin giellageavaheami. Dutkamušas boahtá ovdan ahte dáid bohtosiid ii sáhte oppastit gáržžes kvalitatiiva metoda geažil, muhto baicce doaibmat evttohussan, ja hásttuhit smiehttamii, go oahpaheaddji pláne oahpahusa mii galgá nannet guovttegielatvuoda.

Fáddásánit: guovttegielatvuolta, bargovuogit, oahpahusvuogit, oahpahus, giellaoahppan, giellaoahpahus, giellamodeallat, ovttasbargu, ovttasdoaimman, giellageavaheapmi, kodamolsun, kodasehkken, giellasehkken, translanguaging, eatnigiella, nubbi giella

Sammendrag

I læreplanen kommer det tydelig frem hvor viktig det er å verdsette flerspråklighet ved å styrke elevenes identitet som flerspråklig og fremme deres flerspråklige kompetanse. Målet med masteroppgaven er å finne ut hvilke arbeidsmetoder lærere som underviser på samisk kan bruke for å styrke elevenes tospråklighet. For å svare på dette har jeg observert i en tospråklig klasse der elevene har samisk som morsmål. I tillegg har jeg brukt spørreskjema og gruppesamtale med lærere for å belyse problemstillingen ytterligere. Problemstillingen som er brukt som utgangspunkt for forskningen er: Hvordan kan lærere gjennom arbeidsmetoder og samarbeid/samhandling utvikle elevenes tospråklighet? Resultatene viser hvordan bevisst språkbruk, metoder for å utvide begrepsrepertoaret og samhandling som løfter frem viktigheten av samisk språk og kultur er for å utvikle samiske elevers tospråklighet. Det kommer frem i arbeidet at disse resultatene ikke kan generaliseres på grunn av den kvalitative metoden med få informanter som er brukt. Resultatene kan heller inspirere og oppfordre til refleksjon rundt temaet når lærere planlegger undervisning som skal fremme tospråklighet.

Nøkkelord: tospråklighet, undervisningsmetoder, arbeidsmetoder, undervisning, språklære, språkundervisning, språkmodeller, samarbeid, samhandling, språkbruk, kodeveksling, kodeblanding, språkblanding, translanguaging, morsmål, andrespråk

Tabellat

Tabella 1

s. 29

Sisdoallu

Giitosat.....	ii
Čoahkkáigeassu.....	iii
Sammendrag	iv
1 Láidehus.....	1
1.1 Dutkamuša duogáš	1
1.2 Dutkangažaldagat	2
1.3 Čállosa huksehus	3
2 Teorehtalaš rámmat.....	4
2.1 Guovddáš doahpagat	4
2.2 Guovttegielatvuohta	5
2.3 Guovttegielatoahppa.....	7
2.4 Giellamodeallat	9
2.4.1 Oahpahallat gielaide sierranas joavkkuid mielde	9
2.4.2 Heritage language/maintenance bilingual education	10
2.4.3 Jim Cummins giellaoahpahusmodealla.....	10
2.4.4 Sámedikki gievrras giellamodealla - ovttagielatvuohta.....	11
2.5 Čoahkkáigeassu.....	12
3 Dutkamuša metodologiija	13
3.1 Mánngabealálaš kvalitatiiva dutkanmetoda	13
3.2 Ráhkkanepmi dutkamii.....	14
3.2.1 Lávdegoddi	14
3.2.2 Oktavuohta skuvllain	15
3.3 Skuvladutkan eamiálbmotkonteavsttas	15
3.4 Datainnsamling.....	17
3.4.1 Áican	18

3.4.2	Jearranskovvi deavddan	21
3.4.3	Oktasaš ságastallan deavddan	22
3.5	Analyserenmetodat	24
3.5.1	Analyseret áicamiid	25
3.5.2	Analyseret jearranskoviid ja ságastallama	25
3.6	Ehtalaš gažaldagat	25
3.7	Dutkamuša kvalitehta	28
3.7.1	Dutkamuša validitehta	28
3.7.2	Dutkamuša hearkivuohta	28
4	Dutkamušas čohkkejuvvon materiálat	29
5	Gávdnosat ja guorahallan	29
5.1	Diđolaš ja eahpediđolaš giellageavaheapmi ja doabaseahka huksen	30
5.1.1	Čoahkkáigeassu ja digaštallan	34
5.2	Ovttasdoaimamat olgguldas olbmuiguin	39
5.2.1	Čoahkkáigeassu ja digaštallan	43
5.3	Gávdnosat jearranskoviin ja ságastallamis	46
5.3.1	Čoahkkáigeassu ja digaštallan	47
5.4	Guovttegielatvuođa nannen ja ovddideapmi	47
6	Konklusuvdna ja loahpahuš	51
6.1	Jurddabohtosat	51
6.2	Evttohusat viidáset dutkamii	52
7	Gáldut	53
7.1	Oasseváldit	53
7.2	Girjjálašvuohta (APA)	54
	Mildosat	56

1 Láidehus

Dán dutkamušas lean čađahan skuvladatkama mas guorahalan guovttegielatvuođa ovddideami oahpaheddjiid bargovugiid ja ovttasbarggu bokte. Barggus lean guorahallan guovttegielatbirrasis gos davvisámegiella ja dárogiella leat váldogielat. Okta vuohki fuobmát makkár vugiiguin sáhtta ovddidit guovttegielatvuođa lea galledit skuvlla gos lea dákkár biras. Dutkamušas lean beassan fitnat vuodđoskuvllas gos sámegiella lea minortehtagiella, muhto buot oahpahus lea sámegillii. Sámeluohká ohppiin lea sámegiella eatnigiellan, muhto iešguđet gielladuogážat.

1.1 Dutkamuša duogáš

Oahppoplánat stivrejit oahpahusa sisdoalu, doaimmaid ja vugiid. Oahppoplána bajitoassi lea vuodđu oahpahussii ja das bohtet ovdan makkár árvvut skuvlla práksis galget guovddázis: “Oahpahus galgá sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte ovdánahttet iežaset gielalaš identitehta, ja ahte sáhttet geavahit giela jurddašit, duddjot oaivila, gulahallat ja čatnat oktavuodaid earáide.

Giella addá midjiide gullevašvuođa ja kultuvrralaš dihtomiela.”

(Máhttodepartemeanta, 2017, s. 6). Das maŋŋá čuožžu maid: “Buot oahppit galget beassat vásihit ahte máhttit máŋga giela lea resursa skuvllas ja servodagas.” Viidáset čuožžu makkár ovddasvástádus skuvllas lea ovddidit giellamáhttu ja kulturipmárdus mii lea erenoamáš dehálaš dálá servodagas: “Skuvla galgá doarjut ovttaskas oahppi identitehta ovdáneami, dahkat oahppi oadjebassan ieš iežainis, seammás go galgá gaskkustit oktasaš árvvuid mat leat dárbašlaččat dárbu deaivvadettiin girjáivuodain ja go oassálastá girjáivuodas.” (Máhttodepartemeanta, 2017, s. 7)

Ovddit oahppoplánain, sámegiella vuosttašgiellan ja dárogiella ohppiide gain lea sámegiella vuosttašgiellan, lei guovddázis ahte goappašat gielat veahkkálaga galge ovddidit ohppiid doaibmi guovttegielatvuođa (Máhttodepartemeanta, 2013; Sámediggi, 2013). Odđa oahppoplánain lea eanet fokus iežas fágii go fas guovttegielatvuođa lea obbalaččat skuvlla ja buot fágaid ovddasvástádus ovddidit (Máhttodepartemeanta, 2017, 2020; Sámediggi, 2020). Guovttegielatvuođa ovddideapmi, lea nu go bajitoasis (2017) boahtá ovdan, ovttain skuvlla vuodđoprinsihpain. Dárogielat oahppoplánas dattetge boahtá čielgasit ovdan ahte lea

ovddemusat dárogielfága ovddasvástádus dagahit ohppiid geain lea sámegiella vuosttašgiellan guovttegielagin. Dárogielfága galgá ovddidit ohppiid guovttegielat identitehtadovddu ja veahkehit sin šaddat oadjebas guovttegielat giellageavaheaddjit máŋggagielat birra. (Máhttodepartemeanta, 2020). Oahppoplána lohka ges sámegielfága birra: “Fága galgá addit buot ohppiide, maiddái ohppiide geat ožžot gáiddusoahpahusa, gelbbolašvuoda nana giellaoahpahusmodeallaid bokte.” (Sámediggi, 2020). Oahppoplánas sámegiella vuosttašgiellan bohtet ovdan makkár árvvut ja prinsihpat leat dehálaččat sámi gillii ja kultuvrii ja man dehálaš giela ja kultuvrra lea nannet ja ovddidit.

Skuvlla ovddasvástádus lea oahppoplánaid vuodul plánet skuvlajagi, jahkeplánaid, prošeavttaid, hábmet oahpahasaid ja mearridit makkár fáttát galget guovddázis. Viidáset lea sin ovddasvástádus gulahallat dađistaga gaskaneaset, váhnemiiguin ja ohppiiguin. Skuvlajođiheapmi ja oahpaheaddjit hábmejit oahpahusa ja dainna lágiin leat vuodđun ohppiid oahppamii skuvllas. Oahppoplána stivre oahpahusa sisdoalu, muhto lihka lea skuvlla ja oahpaheddjiid duohken movt sii dulkojit oahppoplána ja ovttas plánejit dan vuodul. Danin lea ovttasbargu skuvllas dehálaš, erenoamážiid go sámegiella lea oassi skuvllas. Sihke bajitoasis ja oahppoplánain sámegielfága ja dárogielfága sámegielat ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan (2017, s. 6, 2020, s. 2; 2020, s. 2) deattuhuvvo man dehálaš lea bargat dan guvlui ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit ja ovddidit oadjebas identitehta. Danin gárta obbalaš ovttasbargu dehálažžan, go sihke skuvlla ja oahpaheddjiid ovddasvástádus lea ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda. Go galgá bearráigeahččat ohppiid identitehta ja giellageavaheami ja áimmahuššat sin guovttegielalaš gelbbolašvuoda de lea dehálaš fuomášit makkár eavttut ovddidit guovttegielatvuoda, movt skuvla ja oahpaheaddjit sáhttet bargat dán guvlui ja makkár pedagogalaš ja sosiologalaš vugiiguin lea vejolaš ovddidit guovttegielatvuoda?

1.2 Dutkangažaldagat

Ulbmil iežan bargguin lea fuomášit vugiid movt sáhtta ovddidit guovttegielatvuoda. Dutkkus guorahallá movt oahpaheaddjit sin giellageavaheami bokte, ja movt skuvla ja oahpaheaddjit ovttasbarggu ja ovttasdoaimama bokte, sáhttet nannet ohppiid identitehtadovddu ja dahkat sin oadjebas giellageavaheaddjin. Dutkamusa váldo dutkangažaldat lea: *Movt oahpaheddjiid ovttasbarggu ja bargovugiid čađa sáhtta*

ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda? Ovttasbargguin oaivvildan ovttasbarggu ja ovttasdoaimama oahpaheddjiid gaskka ja oahpaheddjiid ja skuvlajodihame gaskka mas guovttegielatvuoha lea guovddážiis. Bargovugiiguin oaivvildan movt oahpaheaddji geavaha iešguđet lágan bargomálliid ja vugiid organiseret ja jodihit oahpahusa. Oalgegažaldagat mat gártet leat:

- *Makkár bargovugiid sáhhtá áicat dutkkadettiin?*
- *Movt dát bargovuogit albmanit skuvllas?*

Gažaldagaid áiggun vástidit materiálaid maid lean háhkan ja teorehtalaš navdámušaid vuodul. Lea dehálaš deattuhit ahte dutkamuša ulbmil ii leat guorahallat oahpaheddjiid gelbbolašvuoda dahje práksisa kvalitehta.

1.3 Čállosa huksehus

Dutkančállosa lean juohkán čieža váldokapihttalii. Čálus álggahuvvo láidehusain (1) mas bohtá ovdan sihke dutkamuša duogáš, ulbmil ja dutkangažaldagat. Nubbi váldokapihttal (2) lea dutkamuša teorehtalaš duogáš. Dát oassi lea vuodđu guorahallat guovttegielatvuoda ovddideami. Kapihttalis bohtet ovdan guovddáš doahpagat fáttá birra, eavttut giellaoahppamii ja guovttegielatvuoda ovddideapmái ja iešguđet gievrras giellamodeallat main maid bohtet ovdan prinsihpat ja eavttut guovttegielatvuoda ovddideapmái. Dasto goalmmát váldokapihttal (3) bohtá guhkes čilgehus dán dutkamuša metodologalaš ovdánanvuogi birra. Dasa lassin válddahalan skuvladutkama eamiálbmotkonteavsttas ovdal go muitališgoađán metodaidd maid lean geavahan háhkat materiálaid. Viidásset čilgen analyserenmetodaidd ja dutkama ehtalaš beliid. Váldokapihttala loahpas válddahalan dutkamuša validitehta ja hearckesvuoda. Njealját váldokapihttal (4) čájehan dutkamuša materiálaid tabealla 1 mielde, mii čilge materiálaid loguid. Viđat (5) váldokapihttal čájeha materiálaháhkama bohtosiid maid digaštalan. Guđat (6) váldokapihttal čeahkkáigeasán dutkamuša ja čájehan dan deháleamos gávdnosiid. Dan oasi loahpahan evttohusaiguin viidásset dutkamii. Dutkamuša mañemus kapihttal (7) čájehan makkár gálduid lean geavahan bargui. Čállosa loahpas leat mildosat.

2 Teorehtalaš rámmat

Čuovvovaš kapihttalis válddahalan dutkamuša teorehtalaš perspektiivva. Kapihttala álggahan čilget guovddáš doahpagiid mat leat áššáiguoskevaččat dutkamuššii, ovdal go bijan ovdan giellamodeallaid main ulbmil lea ovddidit ohppiid guovttegielatvuođa skuvllas. Vuoddu teorehtalaš rámmii vuolgá Baker (2011), Cummins (2000), Helander (2012, 2016), Howard ja Christian (2000), Lee ja earát (2008), Päiviö (2022), Skutnabb-Kangas ja McCarty (2008) ja Øzerk (1995, 2010, 2016). Go barggu ulbmil lea guorahallat makkár vugiiguin ohppiid guovttegielatvuođa sáhtá ovddidit, de lea relevánta čalmmustahttit guovttegielat giellaoahpa ja guovttegielat giellamodeallaid main bohtet ovdan prinsihpat mat galget leat ulbmillaččat ovddideapmái. Teorehtalaš vuoddu lea guovddážiis go galgga guorahallat analysa bohtosiid.

2.1 Guovddáš doahpagat

Vuosttažettiin áiggun čielggadit doahpagiid *mánngagielatvuohra* ja *guovttegielatvuohra*, maidda gullet mánnga aspeavtta sihke indiviidadásis, servvodatdásis ja oahppovuogádagas, vai galgá oaidnit mas lea sáhka dutkamušas. Teoriiija mii lea vuoddu dutkamušas lea čadnon oahppovuogádahkii, go dat lea eanemus relevánta ohpposan ja dutkanprošektii. Oahppovuogádagas doaimmahuvvojit mánnga lágan *giellamodeallat* main leat iešguđet ulbmilat. Barggu ektui lea eanemus relevánta geahččat modeallaid mat galget nannet ja ovddidit guovttegielat ohppiid guovttegielatvuođa. Giellamodeallat gávdnojit sihke gievrras ja geahnohis málles (Baker, 2011). Mánngagielatvuođas vuolgá fenomena *kodamolsun* mii lea viehka dábálaš guovttegielagiid gaskka. Kodamolsun geavvá go mánngagielat hubmi, geas lea gelbbolašvuohra guovtti dahje eanet gielain, molssoda gielaid gaskka. Kodamolsumis fas vuolgá doaba *translanguaging* mii lea eanet kompleksa oaidnu giellapráksisii. (Stewart & Hansen-Thomas, 2022, s. 454). Dutkamuššii lea dárbu geahččat makkár fáktorat ovddidit guovttegielatvuođa oahpahas ja guovddáš doahpagat leat earret eará *additiiva guovttegielat oahpahas* ja *sosiolingvisttalaš oahpahas*. Additiiva guovttegielat oahpahas lea guovddážiis sámeskuvllain nu go oahppoplánain bohtá ovdan (Helander, 2012, s. 58).

2.2 Guovttegielatvuohta

Doahpagiidda guovttegielat ja mánggagielat gávdnojit mánga iešguđet definišuvnna ja gažaldagat mat čuožžilit go galgá meroštallat geat leat guovtte- dahje mánggagielat. Skutnabb-Kangas ja McCarty (2008) leaba čállán artihkkala mas čilgeba doahpagiid čadnon mángga- ja guovttegielatvuhtii. Soai gieđahallaba guovttegielatvuođa ja mánggagielatvuođa seamma čilgehusas ja definereba dan go hálddaša unnimusaid guokte giela. Dutkamušas boadán geavahit doahpaga guovttegielatvuohta go lean dutkan guovttegielatbirrasis gos ovddemusat hálddašuvvo sámegealla ja dárogealla. Skutnabb-Kangas ja McCarty (s. 2) juohkiba guovttegielatvuođa golmma sadjái, indiviida-, servvodatlaš, ja oahpahusdássái. Indiviida eavttut leahkit guovttegielat lea gelbbolašvuohta ja geavaheapmi guovtti gielain. Servvodatlašdásis lea sáhka ahte servvodagas geavahuvvojit guokte giela sullii dássálaga. Guovttegielatvuohta oahppovuogádagas lea oahpamus mas ulbmil lea ovddidit guovttegielagiidda dakkár giellagelbbolašvuođa ahte birge guktuid gielaid servvodagas. Nils Øivind Helander (2016, s. 205) lea guorahallan guovttegielatvuođa ja definere dan go mánná lea mánnávuoda rájes oahppan guokte giela dahje nuppi giela oahppan dađistaga manjel vuosttaš giela. Son (2016, s. 205–206) čilge daid simultána- ja suksessiiva guovttegielatvuohtan. Simultána guovttegielatvuođas mánná oahppá guokte giela unnivuoda rájes ja giellaárenat sáhttet leat ruoktu, mánáidgárdi dahje eará. Jus mánás ovdamearka dihte leat goappašat váhnemat sámegeallat ja mánná lea sámi mánáidgárddis, de ii soaitte oahppat nuppi giela ovdal go vuosttaš giella lea juo bures sajáiduvvan, nappo suksessiiva guovttegielatvuohta.

Kamil Øzerk (1995) čállá oainnuid kognitiiva ovdáneami birra guovttegielatvuođa ektui ja movt oainnut leat ovdánahtán. Son (s. 3) čállá ahte lea olu digaštuvvon ášši makkár váikkuhus giellaovdáneapmái lea oahppat guokte giela. Mánaga ovddeš gielladutki, nu go N. D. Hirsch guhte dutkái italia-eaŋgalasgiela guovttegielagiid, walisalaš-eaŋgalas mánáid guorahallii D. J. Saer, psykologat Izhac Epstein ja Reynold D ja lingvistat Otto Jespersen ja Weisgerber L, leat konkluderen sin iskosiid vuodul ahte guovttegielatvuohta lea hehttehussan mánáide (Øzerk, 1995). Dutkit oaivvilledje ahte guovttegielatvuohta hehte vuosttaš giela gáhttema ja kognitiiva ovdáneami, ja ahte giellasehkkemis ledje negatiiva váikkuhusat. Reynold, D. gohčodii dan giellamoivin (Øzerk, 1995, s. 9). Øzerk (s. 4) lohka ahte gávdnojit ain oainnut ahte lea

noadđi oahppat mánnga giela. Liikká leat obbalaččat šaddan eanet positiiva oainnut guovttegielatvuhtii. Vaikko ii leat nu álki čatnat kognitiiva ovdáneami ja guovttegielatvuođa oktii, de liikká duodašta ahte guovttegielatvuohta lea juoga positiiva. Son oaivvilda ahte máhttit mánnga giela lea resursan, ja maid dai dárbbaslažžan mánngga sajies, erenoamáziid jus minoritehtagiella lea váldogiella. (Øzerk, 1995, s. 33–34).

2.2.1.1 Kodamolsun ja translanguaging

Guovttegielat hubmi sáhtta molssodit gielaide gaska jus lea doarvái gelbbolašvuohta guovtti gielas dahkat dan ja dalle geavvá kodamolsun (Stewart & Hansen-Thomas, 2022, s. 453). Lee ja earát (2008, s. 77) lohket ahte kodamolsun lea kreatiiva vuohki gulahallat ja geavvá vuollekategoriijan translanguaging doahpagii. Stewart ja Hansen-Thomas (2022, s. 453) lohka doahpagiid geavahuvvot seahkalagaid, muhto translanguaging lea eanet kompleksa dan láhkai ahte gokčá obbalaččat movt guovttegielagiid giellapráksis doaibmá. Nappo lea translanguaging dat ollislaš vuohki movt guovttegielagat geavahit gielaide beaivválaččat. Soai čujuheaba Garciai (2022, s. 453) go lohka ahte guovttegielagis eai leat guokte sierralágan giellasystemat, muhto lea oktasaš rájáheames systema mas gielat váikkuhit nubbi nuppi. Dat mánnggadáfot systema lea guovttegielagiid vuohki geavahit gielaide, ovttasdoaibmat earáiguin ja hukset ipmárdusa. Luohkálanjas translanguaging mearkkaša ahte lea akseapta geavahit eanet gielaide oahppamis (Stewart & Hansen-Thomas, 2022, s. 453).

Helander (2016, s. 226) lea maid gieđahallan doahpagiid ja čállá giellaseaguheami birra maid gohčoda guovttegielasteapmin. Guovttegielastemiin oaivvilda ahte hubmi geavaha eará giela sániid humadettiin dihto giela. Helander (s. 226) lohka dábálaš oaidnu dákkár giellageavaheamis lea ahte lea heitot ja váilevaš giellagelbbolašvuohta go spiehkasta normerejuvvon giela njuolggadusain. Likká leat maid positiiva oainnut čuožžilan: “Manai guhká ovdal go gielladutkamis oaidnigohte kodaid molsumis maid dai positiiva beliid, ahte dat sáhtta leat systemáhtalaš ja čeahppivuođa mearkan mii sáhtta leat riggodahkan gulahallanoktavuođain.” (Helander, 2016, s. 230).

Geavahit guokte giela humadettiin sáhtta leat ávkin ja dehálaš guovttegielagii go galgá čilget, juogadit dovdduid, deattuhit juoidá, heivehit dahje eará sivain. Helander (2016, s. 234) lohka viidáset ahte guovttegielasteamis leat guokte beali: “Lea deatalaš earuhit guovttegielasteami diđolaš dahkun gulahallanoktavuođas ja

guovttegielasteapmi ehpeditolaš, automáhtalaš giellageavaheapmin mii loahpas sáhtta doalvut giellamolsumii”. Dan birra čállá maid Øzerk (2016, s. 140) ja gohčoda dan eaktodáhtolaš ja eahpedáhtolaš kodamolsumin. Seamma eavttuid mielde go Helander, Øzerk (2016, s. 137) earuha kodamolsuma ja kodasehkkema. Son (s. 138) lohka kodasehkkema geavvat jus lea álkit dadjalit sániid nuppi gillii dahje jus kodasehkken birrasis, ovdamearkka dihte bearrašis dahje skuvllas, lea dáhpin. Viidáset (s. 139) deattuha ahte kodasehkken ja kodamolsum ii mearkkaš ahte hubmis lea heajos giellagelbbolašvuohta, muhto sáhtta váikkuhit gulahallama eará riika olbmui, ja danin sáhtta geahččalit eastadit dakkár giellageavaheami.

2.3 Guovttegielatoahppa

Helander (2012, s. 58) čállá: “Skuvla lea adnojuvvon beaktilis veahkkeneavvun sihke guovttegielatvuođa eastadeames ja ovddideames, ja danin almmolaš guovttegielatvuođa oainnut bohtetge čielgasit ovdan aiddo skuvlapolitihkas”.

Guovttegielat oahpaheapmi lea Skunabb-Kangas ja McCarty (2008, s. 2) čilgehusa vuođu go oahpahas oahpahuvo guvttiin gielain skuvlla fágain. Soai čatnaba guovttegielat oahpahas giellamodeallaide ja oaivvildeaba ahte geahnohis modeallain lea fokus ovddidit majoritehta giela go gievrras modeallat fas barget dan guvlui ovddidit goappašat gielaid ja erenoamážiid nannet unnitlogu giela.

Go lea sáhka guovttegielatvuođa oahpahas skuvllas Helander (2016, s. 208) čilge guovttelágan oahpahas mat leat dábálaččat, nammalassi subtraktiiva ja additiiva. Dat leat guovttelágan vuogit stivret man guvlui guovttegielatvuođa ovdáneapmi manná. Nubbigiellaoahpahallan mii hehte vuosttašgiela ovdáneami gártá subtraktiiva guovttegielatvuohtan mii sáhtta minoritehtaoktavuođas loahpas manahit vuosttašgiela, nu gohčoduvvon giellajápmiin (Øzerk, 2016, s. 104). Additiiva guovttegielat oahpahas lea go oahppi oahppá nuppi giela ja oahpahas ii hehte eatnigiela gelbbolašvuođa ovdáneami (Øzerk, 2016, s. 102). Vuohki gáibida dihto eavttuid jus giellaoahppan galgá ovddideapmin guovttegielagiidda. Øzerk (1995, s. 25–26, 2016, s. 103–104) lohka fáktorat mat váikkuhit, go minoritehtagielat manná galgá ovddidit sihke nuppiigiela ja vuosttašgiela, leat earret eará servvodaga doarjja minoritehta gielaide, oassálastin ustitlaš birrasiin, nuppi giela oahppama vuoruheapmi mii ii hehte vuosttašgiela ja gievrras giellamodeallat. Sosiálalaš ovttasdoaimman lea maid dehálaš eaktu ohppiid oahppamii (Øzerk, 2016, s. 169). Oahppit ovddidit gielaid

doaimileamos vugiin searvevuodas ja sosiálalaš birrasiin. Øzerk lohka ahte ovttasdoaimman earáiguin ja gielalaš ovdáneamis lea lagas oktavuoha oahpahas.

Eatnigiela ja nuppigiela ovddideamis lea lagas oktavuoha, guovttegielatohppiin lea nappo eatnigiella vuodđun go galget oamastit nuppi giela (Øzerk, 2016, s. 172). Øzerk (1995, s. 29, 2016, s. 174) čujuha Vygotsky ja gohčoda dan lotnolas váikkuhusgaskavuohan, ja lohka gielaide gaskka leahkit *sirkuleara* gaskavuoda. Dákkár lotnolas gaskavuoha čájeha makkár váikkuhus gielalaš didolašvuodas ja doaba- ja sátneriggodagas lea guovttegielatvuoda ovddideapmái. Øzerk (2016, s. 173) deattuha ahte gaskavuoha ii doaimma ovddideapmin jus ii bisut eatnigiela oahppama. Gielalaš didolašvuoha ovddida oahppi guovttegielatvuoda go sáhtá vásáhusaid ja gelbbolašvuoda maid oahppa ovttá gielas, fievrredit nuppi gillii. Alla gelbbolašvuoha eatnigielas ovddida nubbegiellaoahppama. Nubbegiellaoahppan sáhtá nappo maid dahkat oahppi eanet didolaš giellageavaheaddji eatnigielas ja dainna lágiin nubbegiellaoahppan ovddida eatnigiela. (Øzerk, 2016, s. 173).

Sisdoalloáddejupmi lea nubbi dehálaš oassi oahppi giellaovddideamis ja danin maid dehálaš gávdnat giellariggodahtti bargovugiid maid oahpahas vuoruha (Helander, 2016, s. 40; Øzerk, 2016, s. 133). Øzerk (s. 135) lohka sátneriggodaga guovddáš eaktun ohppiid ipmárdussii maid sáhtá ovddidit earret eará lohkama bokte ja sosiála ovttasdoaimmamiid bokte. Øzerk (2010) evttoha maid NEIS-modealla prinsihpaid geavahit. Okta mihttoulbmil modeallain lea ovddidit ipmárdusa oahpahas sisdoalus mii viidáset galgá veahkehit ohppiid fágalaš ja gielalaš ovdáneapmái (Øzerk, 2010, s. 10). NEIS-modealla bustávat mearkkašit Naturlig, Enaktiv, Ikonisk ja Symbolsk, ja jurdda lea ahte oahppit galget searvat oahppoprosessi ja ovddidit ipmárdusa dáid málliid vuodul systemáhtalaš vugiin. Vuosttaš málle (Naturlig) bokte čadno lunddolaš ja konkrehta ášši giellageavaheapmái. Nubbi málles (Enaktiv) lea jurdda čájehit ja čilget juoidá práksisis, doaimmaid ja daguid čađa. Goalmmat málliin (Ikonisk) sáhtá oahpahit visuálalaččat, ovdamearkka dihte govaid bokte. Mañemus málle (Symbolsk) lohka giela sáhttit geavahit go galgá čilget juoidá, earret eará synonymaid ja antonymaid bokte. (Øzerk, 2010, s. 15–16). Son lea maid ovddidan dihto figuvrra maid sáhtá geavahit go bargá sátneriggodaga ja doabamáhtolašvuoda ovdánemiin (gž. Øzerk, 2010, s. 83).

2.4 Giellamodeallat

Guovttegielat oahpahusa geažil gávdnojit mánggalágan giellamodeallat guovttegielagiidda main leat iešguđet ulbmilat. Colin Baker (2011, s. 209–210) juohká modeallaid golmma sadjái: ovttagielat oahpahus, geahnohis guovttegielat oahpahus ja gievrras guovttegielat oahpahus. Váldoulbmil ovttagielatoahpahas lea ahte guovttegielagat galget šaddat ovttagielagin ja boađus lea ovttagielatvuohta. Geahnohis guovttegielat oahpahas lea boađusin ovttagielatvuohta dahje ráddjejuvvon guovttegielatvuohta. Gievrras guovttegielat oahpahusa ulbmil lea fas nanus additiiva guovttegielatvuohta. Gievrras giellamodeallat main ohppiid váldogiella lea minoritehtagiella leat earret eará *heritage language bilingual education* mas oahpahus lea eanas minoritehtagillii ja dual language education mas oahpahus lea sihke minoritehta- ja majoritehtagillii (Baker, 2011, s. 210). Čuovvovaččat čájehan moadde modealla main váldoulbmil lea guovttegielatvuohta boađusin go doppe bohtet ovdan prinsihpat guovttegielatoahpus.

2.4.1 Oahpahallat gielaide sierranas joavkkuid mielde

Lee ja earát (2008, s. 91) leat sin dutkosa vuodul gávnahan ahte ohppiid oahppama ja guovttegielatvuođa ovdáneapmái lea oiddolaš oažžut vejolašvuođa gulahallat earáiguin dan gillii maid oahppi ieš vállje ja mii sutnje heive buoremusat dilálašvuođas. Dutkit leat čuvvon skuvlla gos ulbmil lea ovddidit guovttegielatvuođa *one classroom-one teacher-one language* modealla bokte ja vuodđojurdda lea sirret guokte giela oahpahas, nammalassi espánnja ja eaŋgalasgiela. Jurdda sirremin lea ahte gielat galget leat individuála gielat ja ohppiid guktuid gielalaš identitehtaid galgá gievruđit dassái leat doarvái sajáiduvvan ahte oahppit sáhttet oažžut guovttegielat oahpahusa (Lee et al., 2008, s. 78). Práksis doaibmá dainna lágiin ahte oahppit juhkkovit guovtti jovkui. Ovtta joavkkus lea espánnja giella guovddázis, nuppis fas eaŋgalas giella. Oahppit mat leat espánnja giela joavkkus galget beare hupmat espánnja giela sihke luohkálanjas ja friddjagoartiliin. Go oahppit ohppet fáttáid birra ovtta gillii sii sáhttet geavahit nuppi giela veahkin jus dat geavvá oahpaheaddji bagademiin, muhto galget ovddemusat eastadit giellasehkkema. Oahpahus álgá ohppiid vuosttaš skuvlajagi ja jođihuvvo moadde jagi ovdal go šaddá guovttegielat oahpahus mas sihke oahpaheaddji ja oahppit sáhttet geavahit goappašat gielaide. Ulbmil dákkár giellamodeallain lea ahte oahppit ovdánit dássálaga goabbat gielas sierranassii ja dainna lágiin nagodit buorebu sirret goas galget geavahit goabbatge giela (Lee et al., 2008, s. 75).

Lee ja earát (2008, s. 90–91) čujuhit Cumminsa moaitámuššii ja iežaset fuomášumiide go lohket ahte giellamodealla mii sirre gielaid ja bisseha ohppiid geavaheame gielaid nu movt sidjiide lea heivvolaš lea moaittehahti. Sii oaivvildit ahte ohppiid giellageavaheami ii leat vuogas ráddjet ja sáhtta baicce doaimmat hehttehussan guovttegielatvuoda ovdáneapmái, ja oahppit galget baicce ieža beassat välljet movt giedáhallet gielaid. Vuosttaš eahpeheivvolaš váikkuhus modeallain, mihttoulbmila ektui, lea ahte beare nubbi giella geavahuvvo, dahje ahte oahppi identifiserejuvvo ovttá giellain eanet go nuppiin. Nubbi váikkuhus lea rádjii mii šaddá čielgaset guovtti giela ja kultuvrra gaska. (Lee et al., 2008, s. 91). Oahppái ii šatta lihka lunddolaš geavahit goappašat gielaid ja molssodit gielaid gaskkas ja nu dat hehte oahppi guovttegielat giellageavaheami, earret eará situašuvnnain main sáhtášii geavahit guovttegielatgelbbolašvuoda čoavdit čuolmmaid (Lee et al., 2008, s. 90).

2.4.2 Heritage language/maintenance bilingual education

Oahpahas guovttegielat ohppiide eatnigillii gohčoduvvo *heritage language bilingual education* dahje *maintenance bilingual education* (Baker, 2011, s. 232). Modealla heivešii sámegillii gohčodit *giellaseailluhan guovttegielat oahpahas*. Baker (s. 232) lohka váldojurdda lea gáhttet ja oahpahit eatnigiela seammás go oahppa ja ovddida nuppi giela. Dákkár giellamodeallas leat posiitiiva váikkuhusat eatnigiela árvvusatnimii ja stáhtusii, eaktu lea ahte oahpahasmodeallain álgá árrat. Dákkár modealla jođiha go eatnigiella lea minoritehtagiella maid vejolaččat sáhtta manahit majoritehtagiela sadjái maid oahppit gullet muđui servvodagas. Baker (2011, s. 236) čállá: “In the later stages of elementary schooling, increasing attention may be given to majority language development, ensuring that full bilingualism occurs. Heritage language programs will quickly be seen to fail if students do not become fully competent in the majority language.” Giellaseailluhan oahpahas vuoruha ovddemusat eatnigiela vuosttaš skuvlajagiid, muhto čalmmustahte maid vuoruheami nuppi giela ovddideapmái jus oahpahasmodealla galgá lihkostuvvat.

2.4.3 Jim Cummins giellaoahpahasmodealla

Jim Cummins (2000) lea čállán nubbegiellaoahpahusa birra ja čujuha dutkamušaide main bohtet ovdan movt sáhtta ovddidit giellagelbbolašvuoda ja movt dakkár vugiid sáhtta fievrridit oahpahussii. Daid vuodul son (s. 8) evttoha oahpahasmodealla mii

galgá ovddidit skuvlla giellapolitiikka kognitiiva- ja identitehtaovdánemiin. Váldofáktorat modeallas leat oahpahusa sisdoallu, giellageavaheapmi ja gielladiehtomielalašvuohta. Oahpahusa sisdoalu ektui lea sáhka čatnat oahppama ohppiid oahpes gelbbolašvuhtii ja hásttuhit sin doalahit kritihkalaš jurddašuvuogi ja dan láhkai ovddidit čiekŋalis ipmárdusa (Cummins, 2000, s. 15). Cummins lohka ahte oahpahasas ferte dasa lassin leahkit čielga ulbmil jus galgá ovddidit gelbbolašvuođa. Nubbi fáktor lea ahte oahppit dárbašit vásihit mángga lágan legitiibma sosiála dilálašvuođaid gos giela geavaha, ja ahte giellageavaheapmi galgá nannet guovttegielatohppiid identitehtadovddu (Cummins, 2000, s. 19). Goalmát fáktor čalmmustahte ahte oahppiin ferte diđolašvuohta gillii. Dan sáhtta ovddidit earret eará searvat guovttegielat birrasiidda gos kodamolsun geavvá. (Cummins, 2000, s. 16)

2.4.4 Sámedikki gievrras giellamodealla - ovttagielatvuohta

Miessemánu goalmát beaivvi 2022 SámOS nammasaš prošeakta buvttii ovdan raporta “Gievrras giellamodeallat” (Pasanen et al., 2022). Sámediggi lea prošeaktajođiheaddji guhte vuolggahii barggu 2021 ja ulbmil prošeavttain lea nannet ja ovddidit sámi giela ja kultuvrra. Modealla mii bohtá ovdan raporttas (2022, s. 3) galgá heivet riikkaidgaskaččat skuvllaide gos guovttegielatvuohta lea áššáiguoskevaš. Áigumuš bargguin lea nannet mánáid ja nuoraid giellagelbbolašvuođa ja mihttoulbmil lea gávdat vuogas giellamodeallaid maid skuvllat sáhttet váldit atnui. Raporttas bohtet ovdan evttohusat giellamodeallaide heivehuvvon sámi mánáidgárddiide ja skuvllaide stivrendokumeanttaid vuođul. Prošeaktajođiheaddji váldojurdda lea ahte skuvllas galgá ovttagielatvuohta guovddážis (2022, s. 6). Prošeakta čujuha dutkamušaide go ákkastallet manin fuomášuhttin lea ovttagielatvuođas ja lohket ahte sámegeielas ii leat čuvges bohteáigi nu movt giellaoahpamusmodeallat dál leat (2022, s. 8).

Modeallas leat dihto prinsihpa mat leat guovddážis jus ovttagielatvuođa galgá joksat (Pasanen et al., 2022). Vuosttaš vuođđojurdda modeallain lea ahte gievrras giellamodealla ferte doaimmahit mánáidgárddi rájes vuođđoskuvlla loahpa rádjái jus das galgá rievttet bođus ulbmila ektui. Nubbi eaktu lea ahte modealla lea konsekveantta ja joatkevaš. Jus ii doalat bastevaš struktuvrra čađa gaskka, de ii sáhte ge vuordit jurddahuvvon bohtosiid. (Pasanen et al., 2022, . 15). Lassi eaktu ovttagielatvuođa vuođđojurdagis lea ahte oahpahasas ja gulahallamis galgá

sámegiella geavahuvvot. Oahpahasas ii galgga sehkket gielaid, muhto jođihit nanus sámegiel giellageavaheami. (Pasanen et al., 2022, s. 27). *Oktiigesson* giellamodealla oaivvilda ahte guovttegielatvuoda ii leat vejolaš ovdánahttit jus ii jođit ovttagielatvuoda. Modealla gáibida ovttagielat birrasa, ja oaivvilda jus ii leat čielga sámegielat biras ja gulahallan sámegillii, de ii leat vuodđu guovttegielatvuoda ovddidit ja nannet. Skuvlla gievrramus giellamodealla ovddidit guovttegielatvuoda lea jus sámegiella doaibmá oahpahasgiellan obba áiggi. (Pasanen et al., 2022, s. 33). Sii evttohit guokte modealla, oamastanmodealla ja nannemodealla. Vuosttažis lea hupmu nannet dakko gokko lea vejolaš, go sámegiella lea gulahallangiella. Nuppis lea sáhka giellarievdan ja oahppit galget sámástišgoahtit. Nappo ferte doaimmahit systemáhtalaš sámasteami vai oahppit šaddet diđolaš giellageavaheaddjit ja ovddidit produktiivvalaš gelbbolašvuoda sámegielas. (Pasanen et al., 2022, s. 33).

2.5 Čoahkkáigeassu

Lean aiddo bidjan ovdan prinsihpaid ja giellamodeallaid mat gusket guovttegielatvuoda ovdáneapmái, go daid čohkken de gártet muhtun teorehtalaš navdámušat dan ektui movt sáhtta nannet ja ovddidit guovttegielatvuoda. Mun áiggun dasto geavahit dán teoriija vuodđun go guorahalan materiála. Navdámušat leat:

1. Guovttegielavuoda ovdáneami vuodđoeavttuide gullet ovttaskas olbmuid dásis vejolašvuodat ovdánahttit gielalaš gelbbolašvuoda guovtti gielas ja beassat geavahit guktuid gielaid máŋgga arenas (Baker, 2011; Cummins, 2000; Helander, 2016; Lee et al., 2008; Máhttodepartemeanta, 2017; Øzerk, 1995, 2016).
2. Additiiva guovttegielat oahpahas ovddida oahppi guovttegielatvuoda (Baker, 2011; Helander, 2016; Øzerk, 1995, 2016).
3. Gielalaš gelbbolašvuolta máŋgga gielas lea anolaš resursa go olmmoš galgá birget máŋggagielat servvodagas ja danin oainnut das ahte gielalaš resurssat leat dehálaččat olbmo birgejumái lea guovddáš maiddá guovttegielatvuoda ovddideames skuvllas (Máhttodepartemeanta, 2017, 2020; Sámediggi, 2020).
4. Gielaid ollislaš sirren dahje sehkken skuvllas lea nannosit čadnon ideologalaš jurdagiidda das mii olbmuid mielas lea buoremus vuohki ovddidit guovttegielatvuoda ja skuvlla bargovuogit sáhttet addit guigosiid bargobirrasa

- ideologalaš oainnuid birra (Baker, 2011; Cummins, 2000; Lee et al., 2008; Pasanen et al., 2022; Stewart & Hansen-Thomas, 2022)
5. Sátneriggodaga nannen ja doahpágiid huksen nanne oahppi giela ja fágalaš ipmárdusa (Øzerk, 2010, 2016; Pasanen et al., 2022)
 6. Ovttasbargu gielalaš áššiin bargiid gaskkas ja ovttasdoaimman ohppiid ja earáid gaskkas sáhtta nannet guovttegielatvuoda (Baker, 2011; Cummins, 2000; Lee et al., 2008; Øzerk, 1995, 2016)
 7. Juos skuvlla ideologalaš vuodđooaidnun lea ahte guovttegielatvuotta lea oahpahusa ulbmil de dat vuhtto maiddá oahpahusvugiin

3 Dutkamuša metodologiija

Dutkanmáilmmis leat guokte váldovuogi movt sáhtta čalmmustahttit dutkangažaldagaid, kvalitatiivvalaš- dahje kvantitatiivvalaš metoda bokte. Dán dutkamušas lea kvalitatiivvalaš ovdánanvuohki vuodđun ja lean geavahan golmma lágan metodaidda guorahallat ášši. Metoda lea dihto lahkoneapmi dutkanmateriála háhkamii maid áigu geavahit oassin dutkangažaldaga guorahallamis. Metodologiija earuha metoodas dainna lágiin ahte mielddisbuktá buot beliid dutkanproseassas, nappo muitala eanet go dan dihto materiála čohkkenuogi birra. (Bjørndal, 2017, s. 30–31; Neteland & Aa, 2020, s. 30–31). Neteland ja Aa (s. 30–31) čilgeba erohusa nu ahte ovttá metoda sáhtta geavahit buotlágan dutkamušain beroškeahhtá fáttás, go fas metodologiija lea juohke dutkosa sierra ollislaš lahkoneapmi movt dutki proseassas vástida dutkančuolmma. Čuovvovaččat čuvgen dutkama eamiálbmotkonteavsttas, čilgen metodologalaš válljejuumiid, čájehan movt lean čoaggan dáhtá ja makkár hástalusat leat čadnon ovdánanvuohká. Lean geavahan Cato R. P. Bjørndal (2017) girjji *Det vurderende øyet*, Henny Olsson ja Stefan Sorensen (2003) girjji *Forskningsprosessen* ja Randi Neteland ja Leiv I. Aa (2020) metodagirjji *Master i norsk*. Materiála maid lean háhkan ovdanbuvttán ja digaštalan vidat kapihtalis (kap. 5).

3.1 Mánngabealálaš kvalitatiiva dutkanmetoda

Barggus lean válljen guorahallat ášši golmma iešguđet vugiin go háliidan čiekŋut fáddái eanet go ovttá perspektiivva bokte ja nu nannet barggu validitehta. Dákkár kvalitatiivvalaš vuohki lea heivvolaš go eai leat mánnga diehtoaddit ja go háliida

oážžut čiekŋalis ipmárdusa (Bjørndal, 2017, s. 30). Guovttegielatvuodá ovddideapmi lea dehálaš ášši nu movt earret eará skuvlla stivrendokumeanttain bohtá ovdán, ja danin lea heivvolaš guorahallat ášši čiekŋalit.

Mánngabealálaš kvalitatiiva ovdánavuogis leat sihke ovdamunit ja hehttehusat. Geavahit golbma metoda lea gáibideaddji áiggi ja resurssa ektui. Dákkár guorahallan lea guhkes proseassa mii ádjána ja masá ferte bidjat áiggi ráhkkanit go galgá hábmet mánngga lágan skoviid. Dasa lassin gárta mánnggalágan ja mánngabealálaš dáhtá maid ferte kategoriseret ja mii sáhtá váikkuhit man áiddolaččat dulkomat šaddet (Bjørndal, 2017, s. 123). Likká Bjørndal (s. 132) oaivvilda ahte geavahit mánnga metoda sáhtá mánngga láhkai ovdamunnin dutkamii ja buhtada hehttehusaid. Validitehta ja luohttevašvuolta nannejuvvo erenoamážiid jus dat iešguđet metodat čájehit sullasaš bohtosiid áššis. Bjørndal deattuha ahte ii leat dan dihte daddjon ahte sierralágan bohtosat lea headjuvuolta metodas. Dákkár bohtosat sáhttet čuvget ášši ja addit ođđa fuomášumiid.

3.2 Ráhkkanepmi dutkamii

Dán oasis mitalan movt lean ráhkkanan materiálaháhkamii, nappo oktavuodá skuvllain, movt fidnejin diehtoaddiid áicamiidda, ságastallamii ja jearranskovvá.

3.2.1 Lávdegoddi

Go ledjen mearridan dutkanfáttá ja dutkanvugiid de lei áigi ohcagoahtit oassálastiid geat áigo searvat dutkosii. Go informánttaid galgá välljet de lea dábálaš ahte dutkančuolbma stivre välljeumi (Neteland & Aa, 2020, s. 53). Vaikko dutkangažaldaga ektui livččen sáhtán dahkat beare dokumeanttadutkama eará guovttegielatoahpahusa dutkosiid geažil, de háliidin sámegiela ektui dutkat. Dutkangažaldat doalvvuhii mu vuodđoskuvlii ja sámeluohkáii go háliidin sámegielat oahpaheddiid čuovvut luohkálanjas ja jearrat sin oassálastit dutkamuššii. Čuolbma bijai maid gáibádusa ahte skuvllas ferte Leahkit guovttegielat biras, nappo guovttegielat oahppit dan luohkálanjas gos áiccan. Go populašuvdna lei mearriduvvon de lei vejolaš ohcagoahtit lávdegotti (Neteland & Aa, 2020, s. 54). Dán bargui lean geavahan strategalaš välljema go lean mearridan lávdegotti. Neteland ja Aa (s. 54) lohka go strategalaččat vällje de lea dihto jurdda välljemin. Gustovaš skuvlla välljejin cavgileame vuodul ja eará dutkamušaid ja prošeavttaid vuodul maidda lean

gullan skuvla lea searvan. Dat čájeha sin beroštumi áigejuovdilis áššiide ja dan ovddasvástádussii mii sis lea gáhttet ja ovddidit sámi giela ja kultuvrra.

3.2.2 Oktavuohta skuvllain

Čállinbarggu álgoálggus sáddejin jearaldaga skuvlii oažžut čuovvut sámegeielat oahpaheddjiid geat oahpahit guovttegeielat ohppiid. Ledjen bidjan sávaldaga dihto vahkkuide mat munnje ledje heivvolaččat, earret eará sámi álbmot beaivvi oktavuodas. Jođiheaddji čájehii beroštumi vuostáiváldit dutki, mitalii plánaid birra sávaldat vahkkuin ja jearai makkár luohká háliidan čuovvut. Mii šiehtadeimmet ovttasbarggu ja skuvla gávnnai guokte sámegeielat oahpaheaddji gean guovtto bessen čuovvut vahkku. Jearaldagas maid sáddejin ledjen maid sávvan gávdnat oahpaheddjiid geat vástidit jearranskovi ja geat searvvašii ságastallamii. Skovi sáddejin jođiheaddjai guhte sáddii viidáset oahpaheddjiide. Son čáliihii maid skoviid ja attii oahpaheddjiide bábergihpa. Jođiheaddji lei maid mu ovddas sádden jearaldaga searvat oktasaš ságastallamii. Dása lei hástaleaddji oažžut oassálastiid, muhto loahpas fiidnejin guokte mávssolaš oasseváldiid. Diehtoaddiid birra mitalan eanet sierra metoda kapihttalís (kap. 4).

3.3 Skuvladutkan eamiálbmotkonteavsttas

Eamiálbmotmetodologija lea lahkonanvuohki dutkanprosessii mas eamiálbmoga perspektiivvat, árvvut ja dárbbut leat guovddázis (Porsanger, 2004, s. 105). Koloniserenáiggi rájes oarjemáilmmi dutkit leat dutkan eamiálbmogiid beroškeahtta eamiálbmoga dovduid ja rájiid (Smith, 1999, s. 30–31). Eamiálbmogiid oaivilat ja beroštumit eai leat gudnejahtton gelbbolašvuodaháhkamis. Ođđaset áiggis ja dađi mielde go eamiálbmogat ieža leat searvan dutkanmáilbmái, ja álgán dutkat áššiid mat gusket sidjiide, kritihka lea čuožžilan oarjemáilmmi dutkanmetodaide ja ođđa prinsihpat mat váldet eamiálbmogiid vuhtii leat vuodđuduvvon: “The main aim of indigenous methodologies is to ensure that research on indigenous issues can be carried out in amore respectful, ethical, correct, sympathetic, useful and beneficial fashion, seen from the point of view of indigenous peoples.” (Porsanger, 2004, s. 107-108). Eamiálbmotmetodologija árvvusatná álbmoga gelbbolašvuoda ja máhtu. Dat mitala makkár prinsihpat leat guovddázis go galgá dutkat áššiid mat gusket eamiálbmogii. Dutkkadettiin galgá vuhtiiváldit diehtoaddit ja oassálastiid, earret eará

árvvusatnit mii sin mielas lea dehálaš ja dohkálaš. Sis galgá leat vejolašvuohta váikkuhit dutkamušaide mat fátmastit eamiálbmogiidda guoskevaš áššiid.

Ovdal álggaha dutkamuša mii fátmasta eamiálbmogiid de lea buorre láhtten reflekteeret ovdánanvuogi guorahallamis ja dutkkadettiin čájehit várrogasvuođa ja gudnevuollegašvuođa. Eamiálbmogiin sáhttet leat negatiiva assosiašuvnnat dutkamiidda historjjálaš sivaidda dihte (Porsanger, 2004, s. 107). Dán dutkamušas lea leamaš dehálaš deattuhit ahte in leat man ge láhkai iskame sámegielloahpaheddjiid gelbbolašvuođa dahje skuvlajođiheami sámegiela áššiid ektui. Dan lean deattuhan jearranskovis ja maid dai diehtočálloš maid sáddejin skuvlii ovdal áicamiid, mas čilgen maid lean guorahallame. Skuvlajođiheapmi lea diehtočálloša viidáset sádden oahpaheddjiide ja váhnemiidda. Dasa lassin lean jearranskovi ja ságastallama hábmemis geahččalan gávdnat vuoigatvuođalaš gažaldagaid mat eai headuš eaige unohastte. Likká sáhtta leat unohas dahje eahpelunddolaš muhtumiidda go lean sin bargobirrasis áicame ja jearahallame áššiid mat gusket sin bargobeavái. Danin lean doallán rábas dialoga oassálastiiguin ja earáiguin geat jearahit barggu birra. Lea dehálaš ahte sii ipmirdit makkár árvu sis lea go servet dákkár dutkosiidda, ja makkár fápmu sis lea hábmet boahpte áiggi. Eará guovddáš vuohki eamiálbmotmetodologiijas gudnejahttit ja čájehit giitevašvuođa lea juogadit bohtosiid ja gelbbolašvuođa (Porsanger, 2004, s. 113). Dán vuordamuša geahččalan ollašuttit vuosttažettiin go čálán sámegillii, mii sámi dutkanbirrasii ja eará sámegielaigiidda lea mávssolaš. Dasa lassin lean šiehtadan fágajođiheddjiin, dan skuvllas gos lean dutkan, čakčat fitnat muitaleamen barggu birra váhnemiidda ja oahpaheddjiide váhnenčoahkkimis. De lea vejolaš bidjat ovdan bohtosiid, evttohusaid doaimmaide mat ovddidit guovttegielatvuođa ja hástalusaid mat leat čadnon dasa.

Porsanger (2004, s. 108–109) lohka ahte eamiálbmotmetodologiija vuođu siskkáldas dutkis lea dat fápmu váikkuhit dutkanvugiid ja gelbbolašvuođa áššiin mat gusket sidjiide. Vaikko dutki rolla galgá leat objektiivá ja neutrála, de lihka sáhtta dutki duogáš ja oaidninsadji váikkuhit dutkamuša. Mun lean bajásšaddan sámi gilis sámegielain vuosttašgiellan, lean lohkame oahpaheaddjin ja diehtelasat beroštan skuvllaide guoskevaš áššiin. Metodát maid dán dutkamušas lean geavahan leat nu go Porsanger (s. 106) gohčoda oarjemáilmmi metodát, namalassii áican, jearranskovvi ja

ságastallan, muhto sisdoallu, dutki rolla ja lahkonanvuohki dutkamuš aassálasttiide lea eamiálmotmetodologiija prinsihpaid vuodul. Dán vuodul lean maid válljen gohčodit jearahallama ságastallamin.

3.4 Datainnsamling

Čuovvovaččat čilgen dárkileabbo metodaidd maid lean geavahan čoaggit materiála mii galgá vuodđun vástidit dutkangažaldaga. Juohke sierra metodakapihttalis čilgen metoda birra, movt lean hábmen skovi ja čadahan materiálaháhkama. Áican lea vuodđun analysii ja vástádusat jearranskovis oktan ságastallamiin doaibmaba deavddan (Bjørndal, 2017, s. 107; 115). Neteland ja Aa (2020, s. 17) gohčodeaba dan, go geavaha mánja vuogi vástidit dutkangažaldaga, *metodetriangulering*. Soai (s. 18) lohka viidáset ahte dakkár metodain sáhtá guorahallat ja lahkonit dutkangažaldahkii mánja perspektiiva bokte, ja lea maidai vuogas geavahit jus eai leat mánja diehtoaddi.

Go dutkamuš jurdda lei oázžut ipmárdusa makkár vugiiguin guovttegielatvuoda sáhtá ovddidit, de orui heivvolaš vuohki čuovvut sámegeielat oahpaheddjiid geat oahpahit guovttegielat servvodagas beaivválaččat. Dan dáfus lean dutkkadettiin sihke áican oahpahusa, ráhkadan jearranskovi maid lean sádden oahpaheddjiide ja čadahan ovttaskas ságastallama oahpaheddjiiguin. Áicamiin lei ulbmil guorahallat oahpaheaddji práksisa oahpahasas, oaidnin dihte movt sáhtá ovddidit mánjggagielatvuoda. Jurdda lei vuohhtit movt oahpaheaddji ja oahppit gulahallet, giellageavaheami ja movt oahpaheaddji ovtasbargá earáiguin. Sivva manne áicamiin heive dán guorahallat lea vuosttažettiin go dutki lea olggobealde olmmoš gii oaidná mii geavvá ja gean váldo fokus lea áicat (Bjørndal, 2017, s. 124). Oaivil jearranskoviin lei oázžut oahpaheddjiid perspektiiva ja jurdagiid áššiin mat gusket guovttegielatvuoda ovddideapmái. Seamma oaivil lei ságastallamin, muhto doppe áigon dasa lassin digaštallat dilálašvuodaid maid ledjen áican dahje mat jearranskoviin bohte ovdan maid ii lean vejolaš čuovvulit dahje čiekŋut.

Go geavaha mánja metodaidd de lea vejolaš ahte iesguđet metodaidd gávdnosat juogo heivejit oktii dahje spiehkastit nubbi nuppis (Neteland & Aa, 2020, s. 17). Áicamiin beasan oaidnit duohtavuoda práksisa. Dalle sáhtán guorahallat heive go oktii dat maid oahpaheaddji cealká ovdamearkka dihte práksisa birra dainna maid áiccan

luohkálánjas. Bjørndal (2017, s. 45) lohka ahte eará olbmo jurdagiid lea veadjemeahtun áicát. Dutkamuša validitehta ektui sáhttet čuožžilit hástalusat, dutki ii soaitte diehtit manne oahpaheaddji bargá juoidá vaikko oaidná maid son bargá. Jearranskoviid ja ságastallama bokte oahpaheaddji searvá perspektiivaviiddideapmái go oažžu vejolašvuoda juogadit jurdagiid áššiid birra ja čilget práksisa. Dutki beassá buohtastahttit materiála ja dáinna lágiin šaddá dutkan eanet vuđolaš. Jearranskovvi ja ságastallan viiddida perspektiivva go sáhttet boahit gelddolaš oaivilat ovdan maid áicamin ii leat vejolaš fuobmát.

3.4.1 Áican

Áican skuvllas lea vuogas vuolggasadji ovddidit oahpahusa ja oahppama, go addá vejolašvuoda dutkat ja suokkardallat pedagogalaš áššiid (Bjørndal, 2017, s. 33). Áican mearkkaša guldalit, oaidnit, fuobmát, čállit, dulkot, veardádallat ja čilget (Bjørndal, 2017; Germeten & Bakke, 2013). Germeten ja Bakke (s. 109) lohka ahte áicamiin lea vejolaš systemáhtalaš dutkat ja hahkat materiála. Áican addá vejolašvuoda oahpásmuvvat oassálastiiguin lunddolaš birrasis ja gávdnat fáttáid maid heive viidáset fievrridit ovdamearkka dihte jearahallamii. Dalle lea juoga konkrehta masa sáhtta čujuhit ja man birra heive ságastallat vai oažžu čiekŋalet ipmárdusa.

Áican lea kompleaksa ja gáibideaddji dutkanmetoda. Čađahit áicamiid ádjána go lea viiddis bargu, danin lea ovdamunni ahte dutki áidna rolla lea áicat (Bjørndal, 2017, s. 33). Bjørndal (s. 33) gohčoda dakkár áicama “første orden”. Dát rolla lei dán dutkamuššii eanemus lunddolaš go háliidin áicat olgguldas olmmožin. Jus livččen oassálastán oahpahussii, de dat livčče hehtten meari maid nagodan vuohhtit ja čállit (Bjørndal, 2017, s. 48). Go dearvvahin ohppiid de in muitalan nu dárkilit maid áigon áicat, muhto obbalaččat ahte fokus lea guovttegielatvuohta ja oahpaheaddji práksis. Bjørndal (2017, s. 49) lohka ahte jus beare čiekŋalit čilge áicama ulbmila, dat sáhtta váikkuhit sihke ohppiid ja oahpaheddjiid. Ohppiide ii soaitte dasa lassin fáddá áddehahti, dahje eai soaitte obanassiige beroštit fáttás dahje ahte lean luohkálánjas. Dát áššit gártet ehtalaš gažaldahkan man birra čilgen eanet go válldahalan ehtalaš gažaldagaid (kap 3.6).

3.4.1.1 Áicanskovvi

Guovddáš ášši maid gánneha jurddašit ovdal áicagoahtá lea movt galgá čálihit govvádusaid (Olsson & Sörensen, 2003, s. 88). Soai čálliba ahte áicamiidda lea dábálaš geavahit áicanskovi vai lea álkit registreret, ja systematiseret go galgá analyseret materiála. Dat lea dehálaš danin go olbmo muitu ráddje ja áican ii doaimma luottehahti metodan jus ii juoga ládje čálit áicamiid (Neteland & Aa, 2020, s. 41), erenoamážiid mu oktavuodas go in leat filbmen dahje bádden (Bjørndal, 2017, s. 79). Vai áicanskovvi galgá Leahkit vuogas ja anihahti, de ferte hábmēt skovi nu ahte lea álki čálistit ja merkestit áiccadettiin. Okta vuohki dan fuolahit lea ráhkadit osiid dahje kategorijaid skovvá (Bjørndal, 2017, s. 54). Dutkangažaldat ja teoriija lea vuodđun áicanskovi hábmēmii. Lean ráddjen áicama nu ahte fokus lea bargovugiide ja giellageavaheapmái. Skovis lea ovttaštton struktuvra (Bjørndal, 2017, s. 53). Dat mearkkaša ahte dihto oasis leat vuđolaččat čilgejuvvon, go fas eará oasis leat eanet friddja. Áicanskovis leat moadde ruittu masa sáhtta jođánit merkestit, muhto maid oasis mat gáibidit ahte čálán áiccadettiin.

Áicanskovi álggus leat formalitehtat, nappo dáhton, diibmu, makkár fága ja galle oahpaheaddji oahpahas leat (mielddus 1). Dá lea oassi masa lea dárbu dilálašvuoda konteavsttas čilget analysaoasis. Dasto lea skovis oassi masa čálán mii luohkálanjas dahpahuvo ja fokus lea maid oahpaheaddji bargá dahje dadjá. Áiccadettiin galgga geahččat makkár doaimmaid oahpaheaddji čađaha, movt oahpaheaddji álggaha ja loahpaha diimmu, ovdanbuktá plána dahje fáttá ja geavaha giela. Jurdda namuhuvvon osiin lea dat sávaldat ahte galget boahit ovdan dilálašvuodát ja dáhpáhusat mat sáhttet čalmustahttit dutkangažaldaga. Lean maid ráhkadan oasi mii gullá ovttasbargui, masa merkestan ruktui jus oahpaheaddji namuha eará oahpaheaddji, fága dahje fáttá mii ii gula gustovaš fágii. Eará maid lea relevánta guorahallat lea giellageavaheami luohkálanjas. Danin lea jearranskovis vejolaš merket makkár gielaid sihke oahpaheaddji ja oahppit geavahit, sáme giela, dárogiela, eanjalasgiela ja jus kodamolsun geavvá. Skovi lohppii lean bidjan saji notáhtaide ja čoahkkáigessui. Áiccadettiin lea dehálaš earuhit dulkomiid govvádusain (Olsson & Sörensen, 2003, s. 88). Notáhtaide čálistan dulkomiid áiccadettiin vai ii seahkan muđui skovi mearkkašumiin. Go áican lea heaittekeahttá maid ferte jotkkolaččat čállit, de ii olle sihke govvádusaid čállit ja reflekeret hirbmosit. Danin čálán čoahkkáigessui mañjel

diimmu movt áican manai, eanet dulkomiid ja iežan oaiviliid ja jurdagiid. Dalle lea buoret áigi čiekŋut maid áicamis lea čállán árvoštallamiid ja reflekšuvnnaid bokte, ja dalle sáhttet dehálaš fuomášumit čuožžilit (Bjørndal, 2017, s. 63).

3.4.1.2 Áicama čađaheapmi

Luohkás maid bessen čuovvut ledje guokte oahpaheaddji ja logenára oahppit geain lea sámegiella vuosttašgiellan. Luohkká leat minoritehta majoritehtabirrasis. Oahpahus lea sámegillii buot fágain, ja buot oahppit hupme sámegiela go álge skuvlii. Áicamiid čađaheami álggahin mánnodatbeaivve. Ledjen ovdagihtii ožžon dieđu boahtit ovdalgaskabeaivve go lei oktasaš sámi álbmot ávvudeapmi. Olles skuvla lei čoahtkanan konsertii maid sámi oahppit lágidedje. Dán diimmu in lean áicanrollas. Muđui čuvvon ja áicen buot diimmuid. Vuosttaš diimmu go dearvvahin ohppiid de mitalin iežan birra ja áicáma ulbmila. In čilgen nu vuđolaččat justte maid galgen áicat. Jus áici juogada vuđolaččat maid lea áicáme de soaitá váikkuhit oassálastiid lahttema, ja maidai jus áici lea man ge láchkai guovddážiis luohkálanjas (Bjørndal, 2017, s. 48). Áicadettiin čohkkedin ohppiid maŋábeallai luohkálanjas vai in lean nu oidnosis ohppiide ja oahpaheddjiide. Áicanskovi devden dihtoriin go lean hábmen dan nu ahte dárbbasa čállit jođánit. Áican sáhtta gáibidit olu čállima oanehis áiggis ja dieđan mun čálán jođánet dihtoriin go peannain. Dutkangažaldat ja teorehtalaš perspektiiva doaibmá, nu movt juo namuhuvvon, vuodđun maid áicamis vuhtten ja čálihin. Lean dušše noteren dat mii lea relevánta áššái, mu perspektiivvas.

3.4.1.3 Hástalusat

Áican doaimmai bures, muhto áigi šattai oaneheabbo go maid ledjen plánen. Okta dáhpáhus mii čuožžilii lei ahte buohccájin ja fertejin guodđit luohká ja áicama guovdu beaivvi. Bjørndal (2017, s. 46) lohka ahte áici ferte leat dearvvaš jus galgá dohkálaš áicat. Ii heiven Leahkit skuvllas go ledjen buohcci. Nuppi beaivvi ožžon duodaštuvvon corona. Dávda lei vuorddekeahttá ja orui stuora hehttehus materiálaháhkamis go massen guokte beaivvi. Dat hehttii maid dan barggu maid livččen materiálain galgan bargat dan botto go olu lea muittus, muhto lihkus ledjen čállán buriid notáhtaid ja reflekšuvnnaid juohke diimmu maŋnel. Šiehtadin oahpaheddjiiguin ahte boadán fas fitnat, vai gártet dat beaivvit maid ledjen plánen ovdagihtii.

Eará ášši mii sáhtta hehttet áicama lea áici rolla (Neteland & Aa, 2020, s. 41). Mun in lean buohkaide deattuhan ahte lea dehálaš mun beasan áicat buot osiid ohppiid skuvlabeaivvis. Dat váikkuhii dainna lágiin ahte muhtomin bissehii aktiiva áicama go ságastallen earáiguin. Hehttehussan sáhtta dasa lassin Leahkit oktavuoha duohtavuodas ja maid dutki áicá (Germeten & Bakke, 2013, s. 120). Olu sáhtta geavvat govvádusa ja dulkoma gaska.

3.4.2 Jerranskovvi deavddan

Jerranskovvi lea hirkmat bivnnut vuohki háhkat dieđuid. Metoda geavahuvvo dávjá áidna vuohkin dutkanbargguin, muhto sáhtta maid adnot deavddan (Bjørndal, 2017, s. 115). Jerranskoviin sáhtta dáhkát liige fuomášumiid dahje čuvgehit ášši liige perspektiivvain. Mu dutkanbarggus geavahuvvo liige diehtočoaggimin. Jerranskovvi lea dábálaččat kvantitatiiva metoda mas olu vástideaddjit, muhto gárta kvalitatiivva guorahallamin jus eai leat máŋga informántta (Neteland & Aa, 2020, s. 84). Dasa lassin leat skovis rabas vástidanvejolašvuodát mii dahká Neteland ja Aa (s. 84) vuodul jerranskovi eanet kvalitatiiivalažžan.

3.4.2.1 Jerranskovi hábmen ja čađaheapmi

Jerranskovi lean hábmen Wordas (mielddus 2). Loahpas ožžon njeallje devdojuvvon skovi. Guokte neahta bokte ja okta devddii báhpirii. Gažaldagaide leat sihke rabas ja giddejuvvon vástidanvejolašvuodát. Rabas vástidanvejolašvuodát leat eanet friddja ja oassálastit besset ieža hábmet vástádusaid. Daid lea ávkkálaš bidjat jus eai leat máŋga oassálastit. Dalle eai boađe nu olu iešguđet lágan vástádusat ja ii šatta nu bargu analyseret daid. (Neteland & Aa, 2020, s. 83). Gažaldagaid main leat rabas vástidanvejolašvuodát lean hábmen nu ahte gažaldaga vuolde leat máŋga linnjá masa sáhtta čállit. Vástideaddjit vástidit maid dai gažaldagaid maid da eai sáhte čállit vástádusa ja šaddet välljet gárvves hábmejuvvon vástádusaid gaska (Neteland & Aa, 2020, s. 78). Daid gažaldagaid hábmemii lean geavahan ruvtuid välljenvejolašvuodaide, maid lea álki russet. Moatti gažaldagaide main lea giddejuvvon vástidanvejolašvuoha lean bidjan “in dieđe” vai oahpaheddjiin lea vejolašvuoha vástidit rehálaččat. Dattetge in leat bidjan dan välljenvejolašvuoda buot gažaldagaide nu go Neteland ja Aa (s. 79) ávžžuheigga garvit, vai eai beasa álkivuoda dihte dan russet. Lean maid dai muhtun gažaldagaide main lea giddejuvvon

vástidanvejolašvuohta lasihan linjjáid masa sáhtá lasihit jurdagiid. Jearranskovvi lea nappo máŋggabealálaš mas jurdda lea ahte bohtet ovdan máŋga perspektiivva.

Jearranskovvis maid lean sádden oahpaheddjiide leat iešguđet gažaldagat dutkanfáttá birra. Álggus skovis jearan diehtoaddis duogášdieđuid vai sáhtán oaidnit lea go oktavuoha bohtosiid ja duogášdieđuid gaska. Dasto bohtet gažaldagat giela birra main leat ruvttot ja mat eai leat nu gáibideaddji. Go hábme jearranskovi de gánneha ráhkadit álkes ja áddehahti álgogažaldagaid ja dađistaga ovdánit (Olsson & Sörensen, 2003, s. 95). Gažaldagat ja čuoččuhusat sullii beallemuttu rájes gáibidit eanet refleksuvnna ja čiekŋudeami. Loahpas lea vejolaš čállit eaktodáhtolaš jurdagiid.

3.4.2.2 Hástalusat

Maŋnelaš go geahčan hábmema de leat muhtun láidsteaddji gažaldagat skovis, ovdamearkka dihte okta čuoččuhus ahte sámegeildiimmus galgá beare hupmat sámegeiela (ref. gaž. 14). Go lean muitalan diehtoaddiide mii dutkamuša fáddá lea, ja luohkká lea sámeluohkká, de soaitá juo vurdojuvvon ahte mihttet dasa. Nubbi hearckesvuohta dáinna metodain lea ahte in fidnen nu máŋga diehtoaddiid. Neteland ja Aa (2020, s. 77) lohka dá bálážžan ahte muhtumat eai hálit vástidit iskkadeami, dahje ahte geassádit. Dat dovdo, go ovdagihtii eai leat nu máŋga oahpaheaddji geat heivejit eavttuide searvat iskosii. Sivát sáhttet leat máŋga, earret eará dat obbalaš govva ahte jearranskoviid lea láittas deavdit (Neteland & Aa, 2020, s. 78). Likká, jus dutkanbargu sáhtá ovddidit ávkkálaš bohtosiid mat sáhttet váikkuhit ovdamearkka dihte oahpahusa, galggašii doaibmat moktan oassálastit. In dieđe justte manne eai gártan máŋga vástideaddjit. Čoavddus dasa livčče guorahallat eará skuvllaid lassín, muhto dat livčče soaitán fas gártat beare viidán.

3.4.3 Oktasaš ságastallan deavddan

Goalmát ja maŋemus metoda materiálaháhkamis lei oktasaš ságastallan.

“Jearahallan lea ságastallan” čállá Bjørndal (2017, s. 108). Danin ii leat nu boastut ahte lean välljen gohčodit dán metoda ságastallamin. Jearahallan lea ságastallan olbmuid gaska geat hupmet dan seamma fáttá birra (Olsson & Sörensen, 2003, s. 84). Jearahallan lea Neteland ja Aa (2020, s. 51) oaivila mielde vuogas go háliida čiekŋut olbmo jurdagiidda dihto fáttás ja sin vásáhusaid fáttá ektui. Go áigu jearahallat de sáhtá välljet ovtta dahje máŋga diehtoaddi diehtočoaggimii. Nu go jearranskovvi, de

ságastallan maid doaibmá deavddan áicamii. Bjørndal (2017, s. 107) lohka go čállá jearahallamiid birra ahte dat doaibmá áicamiidda deavddan go addá vejolašvuoda buorebu ipmirdit diehtoaddi perspektiivva. Metoda lean välljen čadahit oktasaš ságastallamin. Bjørndal (s. 110) lohka earret eará áigeseastun go čuvge ovdamuniid joavkoságastallamiin. Son joatká: “Videre kan grupper fungere mer dynamisk og skape rikere informasjon, ved at gruppedlemmene stimulerer hverandre gjennom å kommentere, supplere eller motsi hverandre” (Bjørndal, 2017, s. 110) . Dákkár oktasaš ságastallan lea vuogas geavahit go áigu oažžut mánnga perspektiivva ja ovdamearkkaid áššiin, go oasseváldit veahkkálaga čalmmustahttet ášši.

3.4.3.1 Jearahallanplána:

Ovdal go sáhtta jearahallama čadahit, de ferte dihto ulbmil ja plána jearahallamin. Danin lea dehálaš jurddašit makkár gažaldagaid galgá jearrat ja movt daid hábme. (Olsson & Sörensen, 2003, s. 83). Vuodđu jearahallanplána fáddái lea teorehtalaš rámmat ja áican. Vuolggasadji gažaldagaide lei sávaldat oažžut oahpaheddjiid perspektiiva ja vásáhusaid mat galge čuvget ja čiekŋudit dutkančuolmma. Ságastallamii ledjen ráhkadan čuoččuhusaid ja gažaldagaid (mielddus 3), muhto mas galggai vejolaš spiehkastit ja čuovvulit informánttaid vástádusaid ja jurdagiid. Danin ii lean fásta plána, muhto rabas ja friddja. Dákkár jearahallanplánas lea vissis struktuvra ja plána, muhto maid heivehanmunni (Bjørndal, 2017, s. 109). Dáinna lágiin šaddá eanet dego ságastallan, mii ii soaitte nu issoras ja oasseváldit šaddet eanet oadjebasat. Dat lea ge vel okta sivva manne lean välljen gohčodit ságastallamin, ii ge jearahallamin.

3.4.3.2 Ságastallama čadaheapmi

Ságastallamii ledjen fidnen guokte oasseváldiid. Neteland ja Aa (2020, s. 52) sihtaba heivehit jearahallama unnit oasseváldiiguin jus metoda doaibmá deavddan eará metodii. Jurdda lei álggos deaivvadit skuvllas, muhto okta informántta ávžžuhii eahkedis ságastallat Zooma bokte. Dán evttohusa válden vuhtii go lei hástalus gávdnat áiggi bargobeavvis mii heivii goappašagaide. Mii šiehtadeimmet deaivvadit diibmu 21:00. Vástádusaid čállen dihtorii bisánkeahtá. Ledjen ovdagihtii rehkenasten sullii diimmu geavahit. Deaivvadeapmi bisti oktiibuot 80 minuvtta. Oasseváldi guovttos čájeheigga beroštumi ja áŋgirvuoda ságastaladettiin. Vaikke mánngii lei miella juogadit persovnnalaš jurdagiid ja vásáhusaid de lei lihka dehálaš ahte

oasseváldi guovttos beasaiga iešheanaláččat muitalit. Jearahalli ii galgga váikkuhit, dat váikkuha dutkamusa luohitevašvuoda (Olsson & Sörensen, 2003, s. 85)

Jearahallanplánii ledjen álgui bidjan čuoččuhusaid, mii lei vuogas vuohki oážžut sága johtui. Dasto jerren gažaldagaid fáttá birra ja bukten ovdamearkkaid áicamiin maid birra sihten ságastallat. Ságastallamis leigga goappašagat aktiiva, ja orui doaibmame bures guvttiin informánttain go šattaiga hupmat nubbi nuppiin. Jus golbma dahje eanet oasseváldit servet jearahallamii, de lea stuorat vejolašvuolta ahte muhtun čiehkada ja earát fas jođihit (Neteland & Aa, 2020, s. 56).

3.4.3.3 Hástalusat

Ságastallamii eat deaivvadan fysalaččat ja ráhkadin baicce Zoomii deaivvadeami. Hehttehus čuožžilii go Zoomas ii beasa deaivvadit eará 40 minuvtta hávális jus ii leat máksán pro veršuvnna. Dán in diehtán. Ságastallan boatkanii humadettiin ja fertejin ráhkadit ođđa deaivvadeami. Bjørndal lohka ahte “Tidspress og forstyrrende elementer (...) vil danne dårlige betingelser for samtalen” (Bjørndal, 2017, s. 111). Oasseváldit didiiga dilálašvuoda ja boddu rievtti mielde ii bistán nu guhka, nu ahte ságastallan jotkkii dutki oaivila mielde seamma dásis..

3.5 Analyserenmetodat

Dáhtá maid lea čoaggan bargui ferte analyseret jus galgá fuomášit gávdnosiid ja oážžut bohtosiid. Go analysere de dulko dahje kategorisere materiála ja bidjá dan ovdan systemáhtalaččat. (Olsson & Sörensen, 2003, s. 102). Mañnel go lea čohkken dieđuid lea áigi gieđahallat ja juohkit materiála. Das muitalan oanehaččat movt áiggun analyseret materiála maid lean háhkan. Lean geavahan hermenautalaš vuogi dulkot materiála, mas lea dábalaš vuorrolágaid bidjat ovdan analysa ja dulkot dađistaga (Neteland & Aa, 2020, s. 64). Nu go lean namuhan de leat áicamat vuodđun analysii ja jearranskovvi ja ságastallan doaibmaba deavddan áicama dilálašvuhtii. Daid metodaidda obbalaš gávnus gártá váldodáhtán, go fas dutkamusa teorehtalaš rámmá doaibmá sekundárdáhtán (Olsson & Sörensen, 2003, s. 36). Metoda gávdnosiid analyseren sisdoalloanalysain, teorehtalaš perspektiivvaid vuodul (Olsson & Sörensen, 2003, s. 129).

3.5.1 Analyseret áicamiid

Maŋnel áicamiid lea áigi analysere- ja dulkogoahit devdon skoviid. Áicanskovvi maid ledjen ráhkadan stivre áicama, danin stivre áicanskovi sisdoallu movt kategoriseren ja analyseren sisdoalu. Go álggan guorahallat áicanskoviid ja kategoriseret sisdoalu de válldan vuodu dilálašvuodas čadnon bargovugiide ja giellageavaheapmái maid lean áican ja čálistan.

3.5.2 Analyseret jearranskoviid ja ságastallama

Go áigu jearahallama čadahit de ferte maid plánet movt galgá analyseret (Olsson & Sörensen, 2003, s. 83). Okta vuohki lea sisdoalloanalysa bokte. Dalle lea interakšuvnna sisdoallu guovddážiis. Sisdoallu sáhtá earret eará leahkit makkár ipmardus oasseváldiin lea guovttegielatvuodas. Sisdoalus sáhtá oaidnit makkár guottuid dovddáhit dasa ja makkár vásáhusat ja oaivilat oasseváldiin leat. Eará vuohki analyseret lea fokuseret makkár guottuin ságastallaba fáttá birra (Olsson & Sörensen, 2003, s. 87). Danin ledjen ovdagihtii mearridan čuovvut mielde movt soai hupmába guovttegielatvuodá birra, ja ahte orru go lunddolaš ságastallanfáddá. Go analyseren ságastallama vástádusaid de geahčan mii lea eanemus relevanta áicamiid ektui, fáttá ektui ja makkár vástádusat doibmet deavddan bargui, mat čalmmustahttejit ášši ja viiddidit dutkamuša obbalaš perspektiivva. Lean juohkan vástádusaid kodaid mielde nu go Neteland ja Aa (2020, s. 62–63) ávžžuheaba. Go na juohká de lea vejolaš dulkot sisdoalu muđui dáhtá ektui, guovddáš teoriija ektui ja bidjat kontekstii.

Jearranskovvi doaibmá deavddan dainna lágiin ahte sáhtá buohtastahttet ságastallama vástádusain ja áicama gávdnosiin. Vástideddjiid vástádusaid sáhtá buohtastahttet, de lea vejolaš fuomášit ovttalágan- ja sierraláganvuodaid. Nu boadan ge ovddemusat giedahallat vástádusaid skoviin.

3.6 Ehtalaš gažaldagat

Ehtalaš refleksuvdna lea dehálaš go bargá dutkanbargguin ja guorahaladettiin galgá rehálašvuodain lahkoniit (Bjørndal, 2017, s. 156; Neteland & Aa, 2020, s. 19).

Dutkamušat mat giedahallet persovdnadieđuid galget dieđihuvvot Norsk senter for forskningsdata ,NSD, ja dohkkehuvvot ovdal go sáhtá čoaggigoahit dieđuid (NSD). NSD dahká vejolažžan čadahit dutkamušaid masa olbmot leat searvan, ehtalaš vuogi mielde. Dutkis lea erenoamáš ovddasvástádus vuhtiiváldit buohkaid árvvu, danin ferte

dasa lassin oažžut dohkkehusa oassálastiin jus galgá háhkat dáhtá main leat persovdnadieđut.

Vuosttaš oktavuodain skuvllain čálleen diehtočálloša mas mitalin sihke dutkamuša ulbmila ja metodaid, ja deattuhin ahte bargu lea áibbas anonyma. Čálus sáddejuvvui maid buot váhnemiidda go skuvla lei gávdnan oahpaheddjiid ja luohká gean bessen čuovvut. Oahpaheddjiide ja ohppiide mitalin njálmmálaččat barggu birra vuosttaš deaivvadeamis. Ovdal álggahin čoagginbarggu fertejin ohccát NSD's dohkkeheami gieđahallat persovdnadieđuid. Ohcen dohkkehusa áicanbargui ja jearranskoviide. Ohccámis deattuhin ahte in áigon čohkket persovdnadieđuid ohppiid birra. Sii dohkkehedje barggu ja ávžžuhedje muittuhit oahpaheddjiide jávohisgeatnegasvuoda birra.

Áicamiidda ledjen njálmmálaččat jearran dohkkehusa mii NSD mielde lea doarvái (NSD). Bjørndal (2017, s. 48) oaivvilda ahte áicanbarggus sáhttet čuožžilit ehtalaš gažaldagat, nu movt ovdamearkka dihte man olu áicama ulbmilis galgá mitalit oasálasttiide ja earáide. Dan dihte lea dehálaš jurddašit áicanbarggu ulbmila go juogada dieđuid. Dán dutkamušas válljejin mitalit obbalaččat fáttá birra sihke oahpaheddjiide ja ohppiide. Ohppiide deattuhin nu movt namuhuvvon njálmmálaččat maid go dearvvahin sin ahte in leat áicamen sin, muhto sin oahpaheddjiid. Áican iešalddis sáhtta leat unohas sidjiide geat seamma lánjas leat. Danin mearridin ahte in áiggo báddet dahje filbmet vai ii váikkut dađi eanet. Bjørndal (2017, s. 159) lohka ahte bádden dahje filbmen sáhtta váikkuhit oassálastiid funet. Bjørndal (s. 159) namuha maid eará ehtalaš beliid, ahte dutkanbargguid galgá vurket čihkosit ja anonymiseret buoremus lági mielde. Go lean noteren de lean geavahan anonyma čujuhusaid nu go ovdamearkka dihte “oahpaheadji 1”. Notáhtaid in leat vurken makkár ge digitála sadjái, beare dihtorii, vai galgá váddáset earáide fidnet.

Gemeten ja Bakke (2013) lohkaba ahte lea erohus olbmos olbmui maid fihte, čuovvula ja ipmirda áiccadettiin. Dan stivre earret eará makkár hárváneapmi lea áicat ja áicci obbalaš ovdamáhttu: “... er det vi får øye på alltid filtrert gjennom noe vi vet fra før, og på den måten kan vi si at bruk av observasjon aldri er en objektiv eller nøytral måte å samle inn informasjon på” (Gemeten & Bakke, 2013, s. 109). Dien

láhkai spiehkasta dutkamuša objektivitehta ja danin lei dárbu eanet perspektiivvaide eará dutkanvugiid čađa.

Vuosttaš gažaldat jearranskovis guoská miehtamii. Ulbmil lea duodaštit ahte diehtoaddit leat ožžon dieđu dutkamuša birra ja mihtet searvat. Oassálastit leat ožžon dieđu ahte sáhttet vaikko goas diedihit jus háliidit geassádit, juoga maid lei vejolaš jearranskovis maid russet. Jearranskovis čuožžu ahte vástádusat biddjojit namatkeahtá barggus ja eai čadno diehtoaddái priváhtaolmmožin. Go lean hábmen gažaldagaid de lean geahččalan váruhit ahte eai šatta badjelmeare persovnnalaš gažaldagat. Dát ii leat vuogas oassálastiide ja sáhtá hehttet vástádusaid dahje leat unohastán diehtoaddái (Bjørndal, 2017, s. 113). Ságastallamis lei seamma jurdda ja ovdánuovuohki. Oahpaheaddjit ožžo dieđu man birra ságastallan lea ja dan ulbmila, dasa lassin ahte vejolaš dieđut mat sáhttet čadnot sidjiide man ge láhkai doalahuvvojit anonyman.

Ehtalaš jurddašnuovuohki nu movt Bjørndal (2017, s. 159) čilge lea ahte dutkamuš galgá veahkkin oassálastiide: “Etikken dreier seg i denne sammenheng om at du ikke handler ubevisst, men derimot overveier hva som er til beste for dem du skal hjelpe”. Son oaivvilda ahte dutkamuš ii galgga ávkin dušše dutki bealis, muhto maidai sidjiide geat servet. Dát jurdda doaibmá eamiálbmotdutkan jurddašnuvugiin bálddalaga. Dán ektui ákkastallan ahte dutkin lean buoremus lági mielde geahččalan mánggabealálaččat dutkat ášši. Oahpaheaddjit ožžot vejolašvuoda juogadit oainnuid ja čilget bargovugiid ja doaimmaid ja dainna lágiin váikkuhit dutkamuša ja bohtosiid.

Dutki sadji dutkanproseassas sáhtá hástalit dutkamuša objektivitehta. Dutki lea sámii studeantta gii lea oahpaheaddjeoahpu oahppame ja galgá ieš boahtteáiggis oahpahit. Eamiálbmotmetodologiija vuodul lean siskkáldas dutki, mii sáhtá váikkuhit dutkamuša objektivitehta (Porsanger, 2004, s. 108–109). Nuppe bealis sáhtá dáhkát dilálašvuoda eanet oadjebassan oassálastiide.

3.7 Dutkamuša kvalitehta

3.7.1 Dutkamuša validitehta

Iešguđet metodat váikkuhit dutkamuša validitehta sierra láhkai. Validitehta lean geahččalan nannet mánggabealálaš dutkanmetodain. Mánggabealálaš dutkanmetoda nanne dutkamuša validitehta dainna lágiin ahte sáhhtá buohtastahttet gávdnosiid. Jus lea oktiivástideapmi de dat nanne luohhtevašvuoda ja jus gávdnosat fas spiehkastit nubbi nuppis de sáhhtá dahkat beroštahtti fuomášumiid maid lea vejolaš guorahallat. (Bjørndal, 2017, s. 132; Neteland & Aa, 2020, s. 17).

3.7.2 Dutkamuša hearkivuohta

Okta hearkivuohta dutkamušain lea go áicanbarggus in leat filbmen oahpahusa ja ságastallamis in leat bádden. Dutkii ii leat vejolaš čálihit buot sánis sátnái maid oasseváldit celket go beare geavaha čállima registreret dáhtá, nu go buot vejolaš sitáhtaid ja seammás Leahkit aktiiva jearahalli. Dat mearkkaša ahte jus ságastallama ii bádde de sáhhtet čuožžilit boasttuáddejumit ja boasttudiedut. (Neteland & Aa, 2020, s. 56). Olu seamma hástalusat gusket dasa jus áicama ii filbme. Filbmemin hehte ahte oasisit vajálduvvet ja hehte ahte potenciála dáhpáhusaid dahje dilálašvuodaid mánaha (Bjørndal, 2017, s. 79). Bjørndal (s. 79) lohka ahte bádden nannešii dutkamuša .. go beassá mángii geahččat seamma dilálašvuodaid ja dainna lágiin čiekŋut fuomášumiid.

Eará hástalus dutkamušain lea mánggabealálaš metodalaš ovdánanvuohki. Go geavaha mánga metoda de lea vejolaš ahte dáhtát addet mánggalágan govvádusaid fáttá birra. Jearranskoviin soaitá ovdamearkka dihte boahit ovdan ahte sii ovttasbarget ovddidit guovttegielatvuoda, muhto áicamiin in soaitte dan vuohttit. Dahje nuppe ládje, ahte sii eai dattetge loga doaimmaheame ovttasbargguid dahje eará bargguid, muhto áicanáigodaga áigge bohtet áššáiguoskevaš barggut oidnosii. Movt dát dattetge sáhhtá doaibmat positiivan dutkamuššii, lean ákkastallan dutkamuša validitehta oasis (3.7.1).

4 Dutkamušas čohkkejuvvon materiálat

Tabeallas 1 lean čilgen materiálaid viidodaga. Dutkamušas leat leamašan mielde njeallje diehtoaddi. Sis buohkat leat vástidan jearranskovvái ja guovttis leaba searvan čiekŋalut bárraságastallamii. Dutkanáigodagas lean čuvvon mielde 16 oahppodiimmus ja lean maiddái áican oahppodiimmuid olggobealde oktiibuot sullii 120 minuhtta. Áicanskovi vástádusat ja notáhtat vástidit 1700 sáni sturrosaš teakstaviidodaga. Ságastallamii manai 80 minuhtta ja dan vuodul lean transkriberen 1206 sáni guhkkosaš teavstta.

	Logut
Diehtoaddit oktiibuot	3
Jearranskovi vástádusat	3
Ságastallama oasseváldit	2
Áicama viidodat oktiibuot	5 beaivvi – 18 diimmu
- Áican oahppodiimuin	16 diimmu
- Áican oahppodiimmuid olggobealde	120 minuhtta
- Viidodat áicanskoviid notáhtain	1700 sáni
Ságastallama guhkkodat	80 minuhtta
Ságastallama notáhtaid viidodat	1206 sáni

Tabella 1: Dutkamuša materiálaid viidodat loguid hámis

5 Gávndosat ja guorahallan

Dás čájehan gávndosiid mat lea áicamiin, jearranskoviin ja ságastallamis boahtán ovdan. Gávndosiid de guorahalan teorehtalaš perspektiivvain vuodđun, ja bohtosat galget veahkkin vástidit dutkangažaldaga. Loahpas digaštalan obbalaš bohtosiid teoriija geažil gos digaštalan ja čalmmustahtten makkár vuogit nannejit ja ovddidit guovttegielatvuoda. Lea dehálaš namuhit ahte in soaitte oaidnit buot áššáiguoskevaš bargovugiid áiccadettiin go dat rievtti mielde leat nohkameahtumat, nu ahte vuogit maid birra čálán leat maid mun lean oaidnán ja vuohtán.

Lean juohkán kapihttala golmma beallái. Vuosttaš oasis čájehan dáhpáhusaid maid lean áican luohkalanjas mat láktasit giellageavaheapmái. Dása lean maid fátmastan oahpaheddjiid vástádusaid ságastallamis ja jearranskoviin dakko gokko lea relevánta,

ovdal go digaštalan dáhpáhusaid. Nuppi oasis čájehan oahpahushoidduid main ovttasbargu dahje ovttasdoaimman lea guovddázis. Maid dai de válddahalan jearranskoviid ja ságastallama áššáiguoskevaš dáhtáid. Vai eai báze dehálaš oainnut mat bohte ovdan jearranskoviin ja ságastallamis de loahpas bijan ovdan beroštahti empiriija mat eai vuodđut áicamiin, muhto mat iešalddis leat mávssolaš dáhtát čuvget dutkangažaldaga.

5.1 Diđolaš ja eahpediđolaš giellageavaheapmi ja doabaseahka huksen
 Sihke áicamat, vástádušat jearranskovis ja ságastallan čájehit ahte oahpaheaddjit geavahit gielaide veahkkin ovddidit ohppiid ipmárdusa oahpahusas. Bijan čuovvovaččat ovdan dáhpáhusaid maid lean áican luohkálanjas, dakkár dilálašvuodain main oahpaheaddji vuohki čuovdit čuolmmaid dahje ovddidit ipmárdusa oahpahusas lea geavahit nuppi giela.

Cegget lávu - ságastallan oahpaheaddji ja oahppi gaskka

Oahpaheaddji 1 (O1) álggahii mánnodatbeaivvi čájehit vahkkoplána ja čállit beaiveplána távvalii maid ipmirdin vahkku mielde lei beaivválaš rutiidna. Go oahpaheaddji lei muitaleame beaiveplána ja makkár doaimmaid galge čadahit, okta oahppi jearralii gažaldaga. Dás buvttan ovdan ságastallama O1 ja oahppi gaskka maid áicannotáhtaide lean čálistan.

O1	Dál diibmobeali geahčen mannabehtet olggos veahkehit cegget lávu ja ráhkkanahhtit...
Oahppi	Maid mearkkaša cegget?
O1	Dat lea nie go... bidjá lávomuoraid ja go... na sette opp
Oahppi	Aha!

Humadettiin O1 fáipu giedaiguin ja geavaha goruda veahkkin čájehit go geahččala čilget sáni *cegget*. Orro dainna lágiin ahte oahppit áicet interakšuvnna sudno gaskka, go luohkálanjas lea muđui jaska. O1 geahččalii álggos čilget sámegeillii, muhto oahppis ii boahtán reakšuvdna dahje vástáduš ovdal go O1 logai “sette opp”. Oahppi lihkestagat rivde das ahte lei álggos mieigame beavddi badjel, dasa ahte čohkkedii mañus ja celkkii “aha”. Dáinna lágiin son čájehii ahte lei ipmirdan sáni. O1 čuovddus čilget dárogillii orui addime oahppái dakkaviđe ipmárdusa. Dat vuhttui ahte sihke O1 ja oahppi leigga geargan dieinna áššiin, go O1 jotkkii muitalit plána.

Jearranskovi ja ságastallan

Ságastallamis mitalin dáhpáhusa birra ja sihten oasseváldi guoktása ságastallat dan birra. Oasseváldi 1 (Oa1) guhte ii lean luohkálanjas celkkii dallánaga: *muhtomin soaitá gánnáhit bidjat áiggi čilgestit sániid, erenoamážiid dakkár sáni go cegget mii guoská lávostallamii*. Son evttohii ahte oahppi ii soaitte leamaš mielde ceggeme lávu go ii diehtán sáni mearkkašumi ja celkkii: *Manná ii sáhte oahppat ođđa doahpágiid jus ii leat oaidnán mii dat lea* ja buvttii ovdamearkkaid dego elliid, lottiid ja dajahusaid nu go fitnjut, botnjut ja veallut. Oasseváldi guoktá doalvvuiga sága viidáset doahpágiid čilgedeapmái ja oahppamii.

Doahpágiid birra šattai maid sáhka go sihten oasseváldiid buktit ovdamearkkaid dihto doaimmain oahpahusas mat sáhttet ovddidit guovttegielatvuođa (ref. ságastallan, gaž. 4.). Oa1 oaivvildii son muhtomin bargá doahpágiid ovddidemiin oahpahusas ja mitalii ahte geavaha ovdamearkka dihte adjektiivvaid go áigu hukset doabaseahka. Dalle galgá oahpaheaddji veahkehit ohppiid gávdat synonymaid ja antonymaid dihto adjektiivii. Son buktá ovdamearkka ahte oahppit galget gávdat synonymaid dárogielsátnái *bra*, dego *fint*, *flott*, *flink* ja *godt*. Dahje gávdat synonymaid sátnái *høyt*, dego *bratt*, *langt* ja *vid*. Dasto barget seamma sániiguin sámegillii, dego *čeahppi*, *buorre*, *fiinnis* ja *fávdnát*, dahje *allat*, *ceakkus*, *guhkki* ja *viiddis*.

Oasseváldi guovttos muitaleigga ahte allaskuvla galgá doallat logaldallamiid sámeluohkáid oahpaheddjiide ja mitalit movt sáhttá systemáhtalaččat hukset rikkis doabaseahka buot luohkáide. Oa1 lea ovdal leamaš kurssas gos lea gullán dan birra ja mitala movt doabaseahka huksen doaibmá. Dat doaibmá dainna lágiin ahte oahpaheaddji ovtas ohppiiguin ráhkadit badje- ja vuolledoahpágiid maidda lasiha sániid dađistaga. Oa1 bidjá ovdan ovdamearkka *bussá* sániin. Jurdda lea mánggabealálaččat bargat sániin, dego guorahallat sáni hámi, gávdat riibmasániid, hupmat konsonánttaid birra, lohkat galle bustáva sánis leat, hupmat sáni semanttalaš beali birra ja movt sáni sáhttá geavahit. Dán oktavuodas Oa1 namuha ahte lea erenoamáš dehálaš sámegiel doahpágiid hukset, danin go dárogiel gelbbolašvuotta gal likká boahtá. Son lohka dákkár doabaseahka dehálažžan vai ii šatta oktageardánis giella ja jurdda lea ahte dainna lágiin sáhttá fievrridit giella buolvvaid mielde.

Muhtun vástádušat mat jearranskovis čuvgejit ášši maid lean áican lea go lean sihtan oahpaheddjiid buktit ovdamearkkaid jus vástidit ahte sii geavahit eará gielaide go sáme giela sáme giel diimmuin. Vástideaddji 1 (V1) vástida:

Geavahan eanaš sáme giela, muhto muhtun oktavuodain ferten dárogiela geavahit ovdamearkan. Dan dagan dalle go/jus oahppi ii ádde sáni/cealkaga, ja ferten dárogiela geavahit veahkkinn oázžut ipmárdusa. Muđui gal lean dihtomielalaš giela (sáme giela) geavaheamis

Vástideaddji 2 (V2) lea merken ahte ii geavat eará gielaide, muhto lea välljen namuhit juoidá: *Muhtomin láven fertet jorgalit dárogillii, jus oahppi ii oro ipmirdeame, erenoamážit dakkár oahppit geain dárogiella lea ruovttugiellan.* Goalmmát vástideaddji (V3) lea russen *muhtomin*, muhto ii leat addán ovdamearkkaid.

Dát áššit leat ge eará ovdamearkkat mat maid bohtet ovdan go ságastallamis jearan ovdamearkkaid vugiiguin mat sáhttet ovddidit guovttegielatvuoda (ref. gaž. 4.). Oasseváldi 2 (Oa2) namuhii ceggen sáni ovdamearkan go čilget ahte son muhtomin geavaha dárogiela oahpahusas. Sihke jearranskovis ja ságastallamis bohtá ovdan seamma go maid lean áican oahpahusas buot fágain.

Individuell oppgave, grunnloven ja foreldresamtale

Áicamis vuhtten dárogiel diimmus ságastallandilálašvuoda mas oahpaheaddji 2 (O2) geavahii sáme giela doarjjan čilget dárogielat sáni. Doppe O2 loahpas diimmu muittuhii ohppiid ahte sis lea ruovttubargu bargat ovttaskas bargobihtáin.

O2	Dis lea ruovttubargu bargat individuell oppgavain. Dan birra čuožžu teamsas
Oahppi	Mii lea individuell?
O2	Individuell mearkkaša ahte.. galggat okto čállit
Oahppi	Okei. Lea go otne foreldresamtale?
O2	Juo, otne lea váhnenságastallan

O2 muittuha barggu birra sáme giellii, muhto geavaha dárogiela go lohka mii dat bargu lea. Doaivumis lea barggu namma, “*individuell oppgave*”, dahje bohtá ovdan

bargobihtás maid oahppit leat ožžon teamsa bokte. Go oahppi jearai goas *foreldresamtale* lea, O2 geardduhii sáni sámegilli go vástidii.

Seamma diimmu sii gehčče filmma miessemánu 17. beavvi birra “*Hvorfor feirer vi 17. mai?*”. Mañnel filmma luohkká sámástit sisdoalu birra, muhto geavahit dárogiel doahpágiid. Okta oahppi jearrá *Mii lea grunnloven?* O2 vállje dakkár ovdánavuogi mas sii ovttas ohcet vástádusa neahta bokte. Son cealká buorre gažaldahkan, jearrá diehtá go oktage luohkás ja ohccágoahtá dieđuid digitála távvalis. Humadettiin sii namuhedje earret eará *menneskerettigheter, barnas beste, grunnloven*. Dán diimmus áicen movt O2 ja oahppit dárogiel diimmus geavahit sámegiela hukset ipmárdusa dárogielat doahpágiidda.

Jearranskovvi ja ságastallan

Ságastallamis sihten oasseváldi guoktása juogadit jurdagiid moatti čuoččuhusaid birra (ref. gaž. 1.) dilálašvuoda ektui maid ledjen áican, earret eará ahte *dárogiel diimuin galgá beare hupmat dárogiela*. Oa1 lohka ahte dárogiel diimuin lea eanet friddja sehkket gielaid. Son lohka ahte geahččala dárustit go álggaha diimmuid ja go čilge plánaid ja bargguid, muhto go oahppit sámástit suinna de molsu giela ja vajálduhtte dárustit. Oa2 lohka iežas beare sámástit dárogiel diimuin, maiddai go álggaha diimmu.

Ságastallamis Oa1 lohka: *eará fágain, dego ROEs, mii geavahit dárogielteavsttaid, go sámegielsániit leat nu guhkit ja váddásat*. Sii nappo lohket teavsttaid ja doahpágiid dárogiellii vai ipmirdit sisdoalu. Oa2 muitala ahte sii lohket dárogielteavsttaid dárogiel- ja luonddufágadiimuin, maid birra ságastallet sámegillii. Sii jorgalit dárogielsániid sámegillii. Okta ovdamearka maid buktá lea eallima birrajođu birra gos sii earret eará hupmet beaivelotti birra mii seahka siste lea.

Buot vástideaddjit jearranskoviide leat ovttá oaivilis ahte dárogiel diimuin ii dárbaš beare hupmat dárogiela (ref. gaž. 14d). Dat orru diehttelas go luohkát leat sámeluohkát gos buot oahpahus lea sámegillii. Sidjiide lea lunddolaš sámástit, vaikko lea giellafága ja vaikko máhttet giellafága giela. Guovttis vástideddjiin (V1 ja V2) leigga ovttá oaivilat ahte sámegieli diimmus galgá beare hupmat sámegiela, go fas V3

lea vástidan ahte ii leat dárbu beare sámástit (ref. gaž. 14c). Dá lea miellagiddevaš spiehkastat vástádusain. Vástideaddjit celket maid kodamolsuma birra, ja leat ovttá oavvilis ahte ii daga maide jus oahppit molssodit gielaide gaskka (ref. gaž. 14).

5.1.1 Čoahkkáigeassu ja digaštallan

5.1.1.1 Diđolaš/eahpediđolaš guovttegielasteapmi

Guovddáš eaktu go áigu ovddidit oahppi guovttegielatvuoda lea ohppiid vejolašvuohta ovdánit fágalaččat (Øzerk, 1995, s. 33). Giella sáhtta hehttet ohppiid ipmárdusa sisdoalus. Materiálaid analysas boahtá ovdan ahte oahpaheaddjit geavahit gielaide veahkin ja doarjjan oahpahasas čilget ja nu čiekŋut ipmárdusa buot fágain. Luonddufága, ROE ja dárogiel oahpahasas sii lohket teavsttaid ja doahpagiid dárogillii, muhto digaštallet sámegillii. Sámegiel oahpahasas ja muđui skuvlabeaivvis oahpaheaddjit ja oahppit geavahit dárogiela dahje dárogiel sániid čoavdit dihto čuolmmaid. Movt oahpaheaddjit barget doahpagiiguin in leat beassan áicat, muhto dattetge lean áican ahte luohkalanjas geavahuvvo sihke dárogiella ja sámegiella čilget sisdoalu sániin ja teavsttain, juoga mii oktiivástida sihke vástádusain jearranskovis ja ságastallama gávdnosiin.

Vaikke kodamolsun geavvá sihke oahpahasas ja friddjagoartiliin, de oahppit ja oahpaheaddjit ovddemusat sámástit eará sámegielaigiiguin. Áicamiin vuhtto ahte sihke oahpaheaddjit ja oahppit geavahit dárogielsániid- ja cealkagiid humadettiin, go fas jearranskoviin ja ságastallamis oahpaheaddjit duođaštít ahte sii geavahit dárogiela diđolaččat bargoneavvun. Jus dát vuohki ovddida oahppama dainna lágiin ahte čiekŋuda ohppiid ipmárdusa, de dat lea Øzerka (1995, s. 33) oainnu mielde eaktu ovddidit guovttegielatvuoda. Dakkár giellageavaheapmi sáhtta nuppe dáfus dulkojuvvot hejos giellageavaheapmin ja čujuhit ahte hubmis lea heajos giellagelbbolašvuohta (Helander, 2016, s. 226). Helander (s. 234) lohka: “Lea deatalaš earuhit guovttegielasteami diđolaš dahkun gulahallanoktavuođas ja guovttegielasteapmi ehpediđolaš, automáhtalaš giellageavaheapmin mii loahpas sáhtta doalvut giellamolsumii”. Eahpediđolaš giellageavahemiin sáhtta sámegiella hedjonit, danin go dat hehte sániid ja doahpagiid ovdánahttima. Diđolaš guovttegielastemiin sáhtta fas geavahit gielaide resursan ovddidit oahppama.

Cegget lávu dilálašvuoda sáhtta gohčodit diđolaš guovttegielasteapmin danin go oahpaheaddji čilgegođii sáni sámegillii, muhto oahppi ii ipmirdan ovdal čilgii dárogillii. Jus nubbi giella sáhtta čoavdit čuolmmaid de dat doaibmá ovdánahttimin iige váilevaš giellageavaheapmin (Helander, 2016, s. 230). Oahppái lei dehálaš diehtit ceggen sáni sisdoalu vai ipmirdii mii sin bargobihtta olgun lei. Ipmárdus lea vuodđu oahppi oahppamii ja gielalaš ovdáneapmái (Øzerk, 2016, s. 132). O1 vuohki ovddidit oahppi ipmárdusa lea heivvolaš ovdamearkka movt sáhtta geavahit guktuid gielaid resursan oahpahas. Dutki olgguldas olmmožin, soaitá áddet dien dilálašvuoda hehttehussan oahpaheaddji plána čađaheapmái, vaikko rievtti mielde oahpaheaddjái ja ohppiide soaitá dábalaš vuohki čoavdit diekkár áššiid, nappo geavahit nuppi giela veahkin. Oahppi jearaldat čájeha ahte son čuovvu mielde, ahte sus lea beroštupmi ja háliida diehtit. Dalle lea dehálaš ahte oahpaheaddji geavaha momeanta ovddidit oahppama.

Eará ovdamearka diđolaš giellageavaheamis oahpahas lea go oahpaheaddji ja oahppit geavahit sámegiela dárogielldiimmus oahppat doahpagaidd. Sii ohppet doahpagaidd miessemánu 17. beaivvi birra dárogillii, muhto ávdnejit ipmárdusa fáddái ja sániide sámegillii. Oahppit geavahit sin obbalaš gielalaš máhtu, *translanguaging*, ovddidit ipmárdusa fágalaš fáttáin (Lee et al., 2008, s. 77). Jus ohppiid dáhka diđolažžan goas heive molssodit dahje geavahit nuppi giela veahkin ovddidit oahppama, dat doaibmá ovdánahttin sin guovttegielatvuhtii (Helander, 2016, s. 232). Ohppiid sáhtta veahkehit bidjat fuomášumi sin giellageavaheapmái, vai šaddet dađi diđolet giellageavaheaddjit. Cummins (2000, s. 16) evttoha oahpaheaddji sihtat ohppiid guorahallat kodamolsuma ja makkár funkšuvdna das lea ohppiid eallimis, dahje ráhkadit sátnelisttuid main leat sihke sámegiel ja dárogiel sánit bálddalaga. Dárogielldiimmus maid lean áican livčče sáhttan ovdamearkka dihte buot áššái guoskevaš sániid čállit listui ja jorgalit sámegillii.

Nu go Helander (2016, s. 234) lohka de lea dehálaš ahte ii guovttegielasteapmi ii šatta eahpediđolaš guovttegielasteapmin. Skuvlagielain normatiivagiellan vurdojuvvo addit ohppiide vejolašvuoda beaivválaččat beassat gullat ja geavahit dakkár sámegiela ja dárogiela mas dáid gielaid dábalaš sániid sajis eai geavahuvvo nuppi giela sánit (Helander, 2016, s. 225). Eará fáktor mii sáhtta dáhkat ohppiid eanet diđolaš

giellageavaheaddjin lea jus oahpaheaddji lea didolaš giellageavaheaddji, oahpaheaddji doaibmá nappo gielalaš ovdagovvan ohppiide (Päiviö, 2022, s. 19). *Foreldresamtale* dilálašvuolta sáhtta leat ovdamearka eahpedidolaš giellageavaheamis. Oahpaheaddji dán oktavuodas geardduhii sáni sámegillii. Dát dilálašvuolta ja eará čájehit ahte skuvllas lea dohkálaš geavahit giela barggadettiin ovddidit ipmárdusa, muhto ahte oahpaheaddjit liikká geahččalit konsekveantta geavahit sámegiela. Lee ja earáid (2008, s. 90) dutkamis boahtá ovdan ahte ii leat heivvolaš gielidit kodasehkkema iige jus oahppit geavahit eará giela, jus sin mielas orru dárbu. Dat sáhtta dagahit negatiiva oainnu guovttegielasteapmái ja hehttet giellaovdáneami. Oahpaheaddji sáhtta doaibmat ovdagovvan máŋgga ládje. Jus oahppit hupmet dárogiela dahje geavahit olu dárogielat sániid de sáhtta oahpaheaddji geahččalit jorgalit giellageavaheami, ovdamearkka dihte jearrat juoidá sámegillii, geardduhit oahppi sániid sámegillii dahje fárrolaga suokkardallat ja jorgalit dárogielsániid. Sámedikke namuhit sin áiddo álmuhuvvon giellamodeallas mas ovttagielatvuolta lea guovddážis vugiid movt sáhtta jorgalit giellageavaheami sámegillii jus oahppit dárustit dahje geavahit dárogiel sániid go sámasta (Pasanen et al., 2022). Oahpaheaddji sáhtta earret eará dahkaluddat ahte ii ipmir, árvádallat maid oahppi dadjá ja muittuhit ohppiid sámastit njálmálaččat dahje gorutgielain, ja álggahit ságastallamiid sámegillii. Modealla namuha maid geardduhanstrategiija, ja dalle lea sáhka jorgalit máná cealkámuša sámegillii go cealká dárogillii. Dán vuogi ii oaivvil modealla nu effektiiva vuohki hásttuhit sámasteapmái. Dattetge sáhtta geardduhanvuohki doaibmat giellasehkkemis mas oahppit geavahit dárogielsániid, nu go *foreldresamtale* dilálašvuodas. Dat lea jođánis čoavddus ja buorre ovdamearka movt sáhtta geavahišgoahit sámegielsániid. Jus doarvá máŋgii geavaha sámegielsáni, de dat sajáiduvvá.

Helander (2016, s. 225) lohka ahte oahpaheaddjit galggalii bargat dan guvlui ahte sámegiela ja dárogiela oahpahusas ovddiduvvo normatiiva giella ja “mas ii dohkke dakkár guovttegielagiid árgabeaigiella mas dávjá geavahuvvojit nuppi giela sánit ja dadjanvuogit.” Danin lea dehálaš gávdnat bargovugiid mat sáhttet ovddidit sámegiell doabaoreportoára. Kodasehkkemis ja giellariggodaga gaska lea oktavuolta. Kodasehkkema sáhtta unnidit jus bargá giellariggodagain. Jus bargá giellariggodaga ovddidemiin dat doaibmá maid ovddideapmin guovttegielatvuhtii. Okta evttohus doibmii mii hehtte eahpedidolaš guovttegielasteami ja mii ovddida ohppiid

guovttegielatvuodá gelbbolašvuodá lea hukset ja viiddidit doabaseahka, nu go okta oasseváldi ságastallamis mitalii ahte skuvla áigu ovddasguvlui geahččalit doaimmahit. Vuohki movt sáhtá čilget doahpágiid ja sániid nu ahte ii geavat dárogielsániid ja movt sáhtá ovddidit ohppiid repertoára vai ii dáhpát eahpedidolaš guovttegielasteapmi lea earret eará systemáhtalaš doabahuksema mielde.

5.1.1.2 Doabaseahka huksen

Nu go namuhuvvon de bođii ságastallamis ovdan ahte okta vuohki mii sáhtá ovddidit guovttegielatvuodá lea systemáhtalaš doabaseahka huksen Kamil Øzerka modeallaid mielde. Øzerka (2010) NEIS-modealla heivelii vuohkin ovddidit doabaseahka ja nannet giellariggodaga. Dan modealla bokte livčče ovdamearkka dihte *cegget* sáni ektui sáhtá čiekŋut dainna lágiin ahte váldit sáni mielde olggos go vulget *cegget* lávu ja čájehit práksisis sáni sisdoalu. Øzerk (2010, s. 15) gohčoda dan lunddolaš dilálašvuotán (NEISa N-bustávva), mas oahppi beassá duohtavuodas oaidnit maid sátni mearkkaša.

Vaikko lean ákkastallan ahte dárogiela geavahit dien oktavuodas lei heivvolaš vuohki čoavdit čuoľmma de eará evttohus čoavdit dákkár dilálašvuodaid lea čilget eará sániiguin nu movt oahpaheaddji rievtti mielde álggos geahččalii, jerrat veahki eará ohppiiguin dahje geavahit sámegiel synonymaid. Gažaldat lea dieđusge man olu návccaid galgá bidjat dasa, go dat bisseha oahpaheaddji plána. Juohke dilálašvuodá ferte, nu movt okta oasseváldi maid dajai, smiehttat movt galgá čoavdit. Juste dán oktavuodas, nu movt oasseváldi maid namuhii ságastallamis, leat moadde siva manin dán sáni sisdollui livčče sáhttit bidjat eanet návccaid čilget. Vuosttažettiin, “sette opp”, sáhtá váikkuhit ohppiid jurddašit sámegillii “bidjat bajás” nuppes go galget čilget ceggema, jus eai muite sáni. Nuppádassii lea sátni dehálaš kultuvrralaš doaba sámis. Dákkár sullasaš oktavuodain sáhtá leat buorre geavahit áiggi čiekŋut sátnái, vaikko lea čavges plána oahpahasain. Erenoamážiid go beroštupmi sátnái bohtá oahppis.

NEIS modealla lea heivvolaš geavahit jus guovttegielatohppiid sátneriggodaga háliida nannet, jus ohppiin leat hástalusat ipmirdit fágalaš teavsttaid main fágalaš doahpagat dahje jus obbalaš ipmárdusa áigu ovddidit ovdamearkka dihte teavstta sisdoalus. Modealla sáhtá nappo maid geavahit dego ROE fágas mas oahpaheaddjit lohke

moaitán váttes sániid. De lea vejolaš ráhkadit listtuid main váttes sámegiela ROE sániid ja bargat daiguin.

Evttohus viidáset doaimmaide miessemánu 17. beaivvi birra lea systemáhtalaččat bargat doahpágiiguin mat gusket dasa. Vejolaččat sáhtášii geahččat filmma sihke dárogillii ja sámegillii. Jus ii gávdno filmma sámegillii de sáhtášii bidjat bargun jorgalit sániid sámegillii. NEIS modealla (Øzerk, 2010) heive geavahit oahppat doahpágiid buot fágain sihke sámegillii ja dárogillii ja dainna lágiin ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda, sihke gielalaš ja fágalaš máhtu. Eatnigiela gielalaš ovdáneamis ja eará giela oahpahallamis lea lotnolas váikkuhusgaskavuolta. Dat mearkkaša jus sámegiela lea rikkis sátneriggodat ja viiddis doabaseahka de das sáhttet posiitiiva váikkuhusat nuppi giela doahpágiid oahppamii (Øzerk, 1995, s. 27). Dat čujuha ahte lea buorre vuoruhit oahppat maidai váttes sániid sámegillii.

Nu sáhtá fágaid ja fáttáid mielde hukset ohppiide nanu doabaseahkaid. Muhto jus modeallageavaheapmi galgá doaimmat ovddideapmin de fertet oahpahusas leahkit struktuvra, dihto ja čielga mihttomearri ja gierdevašvuolta (Øzerk, 2010, s. 18). Eará vuogit movt sáhtá doabaseahka hukset lea lohkat mánggalágan teavsttaid, sátnespealuid čađa, sátneruossalasain, ovttasdoaimmat feara makkár olbmuiiguin iešguđet agiin, fidnosurggiin ja gielalaš duogážiin. Eará vuohki ovddidit sátneriggodaga lea lohka bokte. Sáhtášii ovdamearkka dihte lohkat sámegiela ja dárogielteavstta, buohtastáhttet, oahppat doahpágiid, metagiela, didolaš movt gielat váikkuhit nuppi, movt sáhtá gielaid geavahit veahkin jna.

Systemáhtalaš doabaseahka huksen, maid skuvla gos lean dutkan áigot váldit atnui, lea bargovuohki mainna vejolaččat sáhtá gievruhahttit dakkár guovttegielatvuoda. Doabaseahka huksen ja sátneriggodaga nannen lea dehálaš vai ohppiid gielalaš gelbbolašvuolta ovdána. Dat bohtá hui vuohkkasit ovdan sámedikke gievrras giellamodealla raporttas (Päiviö, 2022, s. 20):

*Juohke sátni, mii mánáide daddjo riikkagillii, leat dajakeahtes sátni sámegillii, ja dat geahpida máná sámegiela hivvodaga, man galggašii suodjalit ja nannet. Nubbi aspekta lea dat ahte **rávesolbmuid giellageavadat***

leat ovdagovvan mánáid giellageavadiidda. Jus mánáidgárde bargit ja oahpaheaddjit čájehit ahte lea ortnegis molsut sámegielas riikkagillii, omd. dalle, go lea hupmu “válttis” fáttáid birra dahje dalle go olmmoš lea váiban, dat signalisere mánáide ahte sámegiella ii leat seamma buorre ja anolaš go riikkagiella. Sámegielat bargit fertejit didoštít iežaset giellaválljemiid ja daid mearkkašumi.

5.2 Ovttasdoaimmat olgguldas olbmuiguin

Čuovvovaččat bijan ovdan guovttelágan ovdamearkkaid vugiide movt oahpaheaddjit sáhttet ovttasdoaimmat earáiguin ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda. Vuosttaš ovttasbargu lea dárogiel luohká oahpaheddjiin, ja nubbi lea olgguldas fitnodagain gii lágida mánáidfestivála. Čilgegoađán álggos áicama vuodul konteavstta ja dáhpáhusa ovdal čuvgehan ášši ságastallama ja jearranskovi vástádusaid bokte ja loahpas digaštalan doaimmaid.

Oahpahit sámegiela dárogielat ohppiide

Áicama nuppi beaivvi oahpaheaddji muitalii vuosttaš diimmu álggus ohppiide ahte son lea šiehtadan ovttá dárogielat luohká oahpaheddjiin fitnat sin luhtte oahpaheame juoidá, beaivvi maŋŋá. Sámeluohká ohppiid bargu lei plánet diibmobeallásaš hoiddu ja ráhkkanit dasa. Diimmu mihttomearri lei ahte sii galge mearridit *maid* háliidit oahpahit, *gii* galgá dadjat maid ja makkár vuorus. Dasto galge ráhkkadit PowerPointa mii galgai adnot visuálalaš veahkin ovdanbuktimis. Oahppit ovttas oahpaheddjiin juhke hoiddu njealji osiide: oahpahit cealkagiid, oahpahit sámi bustávaid alfabehtas, čájehit filmma ja juoigat. Oahppit besse ieža fuobmát maid galge dadjat, oahpaheaddji bagademiin. Oahpaheaddji bijai eaktun ahte juhke oahppi luohkás galgai juoidá dadjat. Dákkár eaktu sáhtta positiiva váikkuhus ohppiide, ahte oahppit dovdet oamastusa bargui ja servet ráhkkaneapmái ja čađaheapmái.

Oahpaheaddji evttohii ohppiide ahte sii vuosttažettiin oahpahit muhtun cealkagiid sámegillii. Dáinna lágiin son veahkehii ohppiid johtui. Sii álggahedje dearvvahancealkagiid čállit ovdanbuktinreidui, ja evttohusat ledje “bures”, “buorre beaivvi”, “hei”. Sii jotke jearaldagaiguin “movt manná?”, “mii du namma lea?”, ja komplemeanttaiguin “don leat čaffat”, “don leat kula”. Sii fuobmáje maid cealkagiid “háliidat go stoahkat?”, “vuolgge mielde čiekčat”. Dákkár cealkagat hásttuhit

gulahallamii sámegiell ja dárogiell ohppiid gaska ja sáhttet nannet oktavuoda sin gaska. Eará evttohus cealkagiid lassin lei čájehit sámi bustávaid ja muitalit daid birra. Sii bidje buot sámegiellbustávaid ráidun PowerPointii, gávdne juohke bustávvi sáni ja šiehtadedje gii muitala guhte bustáva birra. Oahppit ovttas välljeje filmma sápmelaččaid birra maid áigo čájehit, ja luođi mainna loahpahit. Luohti lei oahpis ohppiide. Jurdda lei ahte sámegielloahppit galge juoigat okte ja de dárogielluohkká galggai searvat.

Nuppe beaivvi lei áigi galledit dárogielluohkká. Oahppit orro ángirat ja seammás veahá ujustalle. Sii lávkuledje oahpaheaddji sadjái luohká ovddabeallai. Guldaleaddjit ledje čohkkedan ráidduide luohkálanjas. Lánjas lei veahá riedja go ránnjáluohkát gulloje. Oahppit ledje ovdagihtii šiehtadan ahte guokte oahppi dearvvaheaba luohká ja muitaleaba plána birra. Soai dattetge eaba háliidan ja oahpaheaddji baicce álggahii. Dilálašvuohta soaitá leamaš eará go maid oahppi guovttos leigga vuordan. Ovdanbuktit sáhtta dábálaččat juo leat issoras, ja dál galge earáide ovdanbuktit geaidda eai leat hárijánan ovdanbuktit ja muitalit sin giela ja kultuvrra birra, mii soaitá unohas dahje soaiggus. Alfabehta gártái maid oahpaheaddji muitalit, go oahppit eai háliidan. Oahpaheaddji jearai guldaleddjiiguin “lehet go oaidnán Á-bustáva ovdal?”. Ja nie jotkkii buot bustávaiguin. Go olleje Š-bustávvi, okta nieiddaš celkkii ahte seamma bustávvejietna lea ruoššagielas maiddái. Oahpaheaddji duođaštii dan ja sii humadedje bustáva birra. Go lei áigi cealkagiid oahpahit, sámi oahppit muitaledje cealkagiid vuoruid mielde nu movt ledje ovdagihtii mearridan. Dat doaimmai bures, ja orui nu ahte dárogiellat oahppi beroštupmi Š-bustávvi veahkehii sámi ohppiid dan láhkai ahte sii duste joatkit ovdanbuktima. Manjel lei áigi čájehit filmma ja juoigat. Olles dárogiell luohkká searvvai juoigamii ja loahpas buohkat spežžo gieđaid.

Jearranskovvi ja ságastallan

Ságastallamis oasseváldi 1 ovddidii doaimma birra: “*Ohppiide lea buorre beassat muitalit sin giela ja čájehit sin kultuvrra dan botto earát guldalit. Sii besset dovdat oamasteami gielas ja kultuvrras go besset earáide oahpahit.*” Oasseváldi lohka ahte livčče olu eará guovddáš fáttát maid sámi oahppit sáhtášii oahpahit eará ohppiide. Dalle šattai maid sáhka ahte galggalii eanet galbbat skuvllas. Informántta ávžžuhii ráhkadit fiinna plakáhtaid main čuožžu ovdamearkka dihte “buorre beaivvi”.

Dilálašvuoda oktavuodas, maid ledjen áican, jerren informánta guoktásis movt sii ovttasbarget earáiguin ovddidit guovttegielatvuoda. Dása in ožžon konkrehta vástádusa, mii sáhtta čujuhit ahte ii soaitte nu olu ovttasbargu su oainnu mielde. Dan duodaštii informántta go lohka son váillaha eanet ovttasbarggu:

Livčče galgan eanet ovttasbarggut, nu go leat leamaš ovdal. Muhto lea váttis go lean áiddo boahtán dán skuvlii. Muhtun oahppit eai oba huma ge dárogiela. Okta oahppi ii hálit dárogielluohkái go šaddá hupmat. Dat leat dat oahppit geain lea dušše sámegiella ruovttus. Dárogiella gal lihka boahtá nuvttá, váivi lea jus eai hálit sámástit ja jus galget birget manjel dainna

Dán cealkámušas bohtet olu bealit ovdan. Son orru juste dán oktavuodas čatname ovttasbarggu eará luohkáiguin ohppiid dárogielgelbbolašvuhtii, muhto nuppe dáfus orro oaivvildeame ahte váilevaš dárogielgelbbolašvuhta ii dattetge leat čuolbma. Informántta lasiha vel loahpas ahte ii dagašii maide jus hásttuhus ovttasbargguide boadašii badjelis. Dása in ožžon čiekŋudeami, muhto jáhkkimis son oaivvildii beroštumi áššái skuvlajodiheamis dahje suohkanis.

Jearranskovis vástida (ref. gaž. 16.) okta ahte son vásiha ovttasbarggu skuvllas mas ulbmil lea ovddidit mánáid guovttegielatvuoda ja čálista: “*omd. dalle go ovttasbargat dárui luohkái*”. Earát fas vástidit ahte sii ovttasbarget eará oahpaheddjiiguin, muhto ii nu olu guovttegielatvuoda birra, ja eanas sámegielloahpaheddjiiguin.

Mánáidfestivála

Njealját áicanbeavvi luohkái bohte guossit ja doppe ledje miellagiddevaš dáhpáhusat maid áiggun čuvget. Oahpaheaddji álggahii beavvi kvárta lohkanbottuin mii ohppiin lea juohke beavvi. Oahppit besset ieža välljet girjji ja eanas oahppit, nu go orui vuhttome áicamis, lohke dárogielat girjji. Manjel lohkanbottu bođiiga guokte dárogielat mánáidfestiválaáirasa ovddasteaddjit geat áigguiga čadahit beannot diibmosaš doaimma. Soai álggaheigga doaimma oahpásnuvvat ohppiiguin. Juohke oahppi galggai mitalit nama, ceahki ja makkár diŋga válddálui ávdin sullui mielde. Dán oktavuodas bessen oaidnit movt oahppit geavahit giela ja molssodit gielaid gaskkas go válde gulahallangiella lei dárogiella ja oahppit galge leahkit aktiiva

giellageavaheaddjit. Vuosttaš ovdamearkkas ¹ oahppi atná olbmá dorvun ja oazžu veahki muitit maid galgá muitalit. Son geahččá eanas olbmái go hupma, muhto go de fuobmá sáni *peng*er de ealáska:

¹*Jeg heter .. jeg er 11.. Son geahčesta olbmái: maid dal?. Olmmái dadja: Maid livččet valdan mielde? Son geahččá olbmái go vástida ruđa. Dattetge fuobmá ieš sáni ja lohka: Peng*er! *Jeg gir den peng*er og *kjører meg tilbake*.

²*Jeg heter ..., 10 år, jeg skulle ha tatt, in mun gal dieđe movt galgá, en snøskuter. Jeg kjører bare på vannet.*

Nuppi ovdamearkkas ² oahppi ii álggos oro fuobmáme movt dadjá muohtaskohtera dárogillii go jorgala sámegillii, muhto go lea jurddašan moadde sekundda de fuobmá. Dát cealkagat čájehit movt guovttagielagiid giellasystema doaibmá, vaikko dihtet sii hupmet dárogielagiidda, sii liikká geavahit goappašat gielaid go galget sátnádit.

Oahpásnuvvanstoagus orui vuogas álgu oazžut ohppiid searvat ja ságastallat. Sii ledje hirbmat áŋgirat evttohit go ovddasteaddji guovttos sídaiga buktit evttohusaid mat ohppiid mielas galggalii Leahkit festiválas. Muhto ovdal dan, soai muitaleigga festivála birra ja ahte festiválas lea sihke dárogielat ja sámegielat namma. Okta lohka: “*Det som er så fint med festivalen er at alt kommer til å være tospråklig.*” Soai lohkaba ahte festivála galgá sámegillii go baiki gos sii orrot lea sihke dárogielat ja sámegielat báiki. Soai deattuheaba man dehálaš lea oazžut juste dán luohká searvat ráhkkanemiide, sin sámegiel gelbbolašvuoda dihte. Soai lohkaba dárbbášit ohppiid veahki sihke gielain, musihkkariid ja dáiddáriid gávdat ja movt sáhtá sámi giela ja kultuvrra čalmmustahttit festiválas. Soai cealkiba: “*selvom det bor mange samer her er det ikke sikkert alle vet noe om samene, hva ville en fire åring for eksempel likt å vite, eller en bestemor*”. Dasa lassin lohkaba dárbbášit veahki ráhpat festivála rahpanbeaivvi. Oahppit ožžo barggu boahpte deaivvadeapmái gávdat muhtuma gii sáhtá scena alde sámástit ja hutkat maid heive cealkit. Oahppit besse loahpas diimmu geavahit fantasii ja tevdnet ja ivdnet čohkaleavggaid maid heive festiválii henget.

5.2.1 Čeahkkáigeassu ja digaštallan

Dát guokte oahpahushoiddu main ohppiid guovttegielatvuohta lea guovddážis geažuhit ahte skuvla bargá dan guvlui ovddidit guovttegielatvuođa. Sihke gielalaš ja obbalaš identitehtadovdu lea dehálaš ohppiide jus galgá vejolaš ovddidit sin guovttegielatvuođa (Øzerk, 1995, s. 25). Oahppit fertejit oaidnit ja dovdat ávkki ja árvvu gielas jus galgá doaibmat ovddideapmin sin gielalaš identitehtii. Doaimmat čalmmustit sáme giela árvvu ja dárbbu, ja sáhttet váikkuhit sámi ohppiide buorre dovddu iežaset gielas.

Gálledeapmi dárogiel luohkás lei mánggabealat hoidu ohppiide. Sihke ráhkaneapmi ovdagihtii, mas luohkká ovttas oahpaheddjiin mearridit galge sisdoalu ja ráhkadit ovdanbuktima, ieš dat ovdanbuktin ja deaivvadeapmi mángga ládje ovddidit oahppama. Vuosttažettiin ovddida dákkár doaibma ohppiid nuppi giela oahppama. Øzerk (1995, s. 25–26) lohka additiiva guovttegielat oahpahusas muhtun eavttuid guovddážis go guovttegielat lea nuppi giela oahppame. Okta eaktu maid son deattuha dehálažžan lea “*sosiála dohkkeheapmi ja oassálastin dárogielat birrasiin*” (Øzerk, 1995, s. 26). Cummins (2000, s. 19) lohka ahte buorre hástaleapmi giellageavaheapmái lea jus oahppit servet dakkár birrasiin gos lea dárbu geavahit nuppi giela gulahallat. Dákkár hoidu hástala ohppiid, muhto geavvá dattetge oadjebas birrasis gos sihke oahpaheaddji lea veahkkin ja guldaleaddjit leat eará oahppit skuvllas maid doaivumis sámeoahppit oidnet dávjá. Dat ovddida maid guovttegielatvuođa dainna lágiin ahte oahppit oidnen dárbbu máhttit dárogillii čilget jus háliidit juogadit sin giela ja kultuvrra. Øzerk (1995, s. 33) lohka eará guovddáš eavttut additiiva guovttegielatvuođa ovdáneami ektui lea earret eará sosiála oktavuodát ja searvan oadjebas birrasis. Oahppit fertejit gielalaš dilálašvuođaid vásihit oadjebas birrasis gos vásihit dohkkeheami. Dát vuohki lea ge vuogas vuohki heivehit oadjebas birrasiid gos giela sáhtta ovddidit. Cealkagat maid sáme gieloahppit oahpahedje dárogielohppiide hásttuhit oktavuhtii ja sáhtta veahkehit hukset ja nannet oktavuodaid luohkáid gaskka ja kultuvrraid gaskka mii láidet oktiigullelašvuhtii. Dáhpáhus š-bustáva ektui čájeha movt oahppit čatnet oktavuodaid giela čađa ja fárrolaga ovddidit oahppama. Go oahppis lei ovdamáhttu dien bustávas dat váikkuhii su álggahit interakšuvnna sámeohppiiguin mat sin bealis ledje ángirat gullát eambo dan birra.

Nuppádassii hoidu ovddida seammás sin sámegielatvuoda. Dat lokte sámegiela skuvllas go oahppit besset čájehit sin giela ja kultuvrra eará ohppiide, ja hoidu čájeha ahte earáin lea beroštupmi gillii ja kultuvrii. Hoidu nappo čalmmustahtte dehálašvuoda sin gielas ja seammás dehálašvuoda máhttit dárogillii gulahallat vai beassá juogadit gielas ja kultuvrras. Goappašat gielalaš identitehtaid lea dehálaš vuoruhit nannet ja árvvusatnit, ja dát oahpahushoidu lea buorre ovdamearka movt dan sáhtta bargat (Lee et al., 2008, s. 91).

Evttohus viidáset ovttasdoaimmaide dán oktavuodas lea fárrolaga ráhkadit plakáhtaid ja galbbaid maid sáhtta heaŋgut skuvlla seinniide ja uvssaide. Dainna lágiin buohkat skuvllas oidnet daid juohke beaivvi ja sáhttet geavahit daid aktiivvalaččat. Sámi mánáid rolla šattašii de, go ráhkadit plakáhtaid, oahpahit, mitalit ja čájehit giela. De lea dehálaš ahte oahpaheaddjit bidjet čielga ja oadjebas rámmaid vai bargu lea ollašuttima duohken. Oahpaheaddji sáhtta bearráigeahččat ahte eai čuožžil unohasvuodát, sehkket ohppiid vai hágganit iešguđet joavkkuide ja doaibmat doarjjan barggadettiin. Oahpaheaddji lei gálledan dilálašvuodas bidjan čielga rámmaid, ráhkanahhtan ja veahkehan ohppiid čađahit ovdanbuktima, muhto juoga lea leamaš váilevaš go oahppit geassádedje. Dasa sáhttet mánnga fáktora váikkuhan, earret eará oadjebasvuolta dahje gielalaš iešdovdu. Amas dahje eahpedábálaš biras ja dilálašvuolta mas oahppit galget ovdanbuktit dáidá leat issoras go galget juogadit ja addit oasi sin gielas ja kultuvrras olggobealde olbmuide. Vejolaččat sáhtta maid gielalaš gelbbolašvuolta dahje iešdovdu doaibman hehttehussan. Vaikko sis lea gelbbolašvuolta gulahallat dárogillii, sii liikká leat minoritehta majoritehtagielat birrašis.

Festiválaprošeakta lea hoidu mas maid boahtá Øzerka (1995, s. 25) eaktu ovdán, ahte oahppit fertejit dovdat dárbbu gillii jus galgá ovddidit guovttegielatvuoda. Giellaoahppama lea álkit čađahit jus oahppit dovdet ávkki gielas ja ožžot doarjaga sihke servvodagas ja skuvlajodiheamis. Sámeluohkká lea mánngga ládje beassan searvat prošavtta prosessii mii addá sidjiide oamastusdovddu bohtosiidda. Sii leat beassan sihke ráhkkanit ja hábmet festivála ja juogadit sin sámegiel gelbbolašvuoda.

Øzerk (1995, s. 33) lohka oahppit fertejit additiiva guovttegielat oahpahusas dovdat ahte ožžot doarjaga servvodagas. “Muligheten for en vellykket additiv tospråklighet øker dersom flere instanser signaliserer positive holdninger til barnets tospråklige utvikling.” (Øzerk, 2016, s. 104). Dan deattuha maid Baker (2011, s. 239) go čállá:

Parents and students expect bilingual education to have purpose and value beyond schooling. It needs to lead to economic and employment, social and cultural opportunities, or heritage language education can create a fine product without much future use

Dáinna ovttasdoaimmain oahppit besset áŋgiruššat maidai olggobealde luohkálanja. Doaibma lea konkrehta, duohta ja dehálaš ášši masa giela galgá geavahit (Cummins, 2000, s. 19). Go oahppit dáinna lágiin oidnet dehálašvuoda ja árvvu oahppat giela, de dat doaibmá ovddideapmin sámegiella nannemii.

Nu go ovddit hoidu, de dát hoidu maid ovddida ohppiid nuppi giela, go barggut sistisdollet ovttasdoaibmamiid ja gulahallama dárogielagiiguin. Cealkagiin ¹ ja ² sáhtá oaidnit movt muhtun oahppit čájehit eahpesihkarvuoda dárustaladettiin. Oasseváldi oaidnu ahte dárogiella bohtá doallá deaivása sihke sin sámegiel oahpaha ektui skuvllas, sámedikki ovttagielatvuoda modealla ektui (Pasanen et al., 2022) ja dan dieđu ektui ahte minoritehta majoritehtaservvodagas oalle diehtelasat oahppa majoritehtagiela. Likká čájehit áicamat ahte dárogielgelbbolašvuoha lea guovddáš fáktor ovttasbargguiguin main guovttegielatvuoda lea vejolaš ovddidit. Dasa lassin bohtá dat hui čielgasit ovdan Máhttodepartemeanta (2017) bajitoasis, ahte ohppiid guovttegielat identitehta lea dehálaš vuoruhit. Buori ovttasdoaibmama jođihit ja oahppama ovddidit lea álkit jus oahppit leat oadjebas giellageavaheaddjit. Erenoamážiid dákkár doaimmaiguin main dárogielgelbbolašvuoha lea ovdamunnin go bargat áššiiguin mat ovddidit sámegiela. Dáinna evttohan ahte dárogiel gelbbolašvuoda ovdáneami lea maid vejolaš vuoruhit ohppiide gain lea sámegiella eatnigiellan nu ahte ii hehte sámegiela oahppama. Dákkár giellaoahppa lea additiiva guovttegielat oahpahuš (Øzerk, 2016, s. 102). Dákkár giellaoahppanproseassain lea vejolaš oahppat goappaš gielaid nu ahte ii leat hehttehussan, muhto gáibida nanus doarjaga ja oahpaha buriid vugiid mielde mat nannejit ja ovddidit goappašat gielaid.

Øzerk (s. 103) čállá: “Det å verdsette tospråklighet hos barn innebærer å legge forholdene til rette for at de tilegner seg andrespråket (...) samtidig med at de tar vare på sitt førstespråk, morsmål (S1).”

5.3 Gávdnosat jearranskoviin ja ságastallamis

Lean válljen sierra oassái čájehit moadde relevánta áššiid mat jearranskoviin ja ságastallamis bohte ovdan, go dat čuvgejit dutkangažaldaga ja doibmet oassin guorahallamis. Muhtun beroštahti bealit bohte ovdan go ságastallamis jerren oasseváldi guoktásis movt sii heivehit, plánejit ja organiserejit dárogiel- ja sámegieloahpahusa (mielddus 3. gž. 6). Oa2 vástida ahte soai, son ja su luohká nubbi oahpaheaddji, láveba plánet giellafágaid fáttáid mielde. Son buktá ovdamearkka ahte jus fáddá lea substantiiva, de lea seamma fáddá sihke eangalasgielas, sámegielas ja dárogielas. Oa1, gii oahpaha eará luohkás, muitala ahte son viggá maid heivehit giellafágaid sullii seamma fáttáid mielde, muhto son ii bargga nu vuđolaččat fáttáiguin dárogielas nu go sámegielas, erenoamážiid grammatihka osiin. Son lohka:

Dárogielas boahtá nuvtá. Gullát dál juo sámegielas njálmmálaččat ahte ferte vuđolaččat dál juo bargat, ii leat ávki vuordit álit cehkiide. Moai ean geavat doahpágiid preseansa, preterihitta ja nie ain viidáset, muhto goitge deattuhit dáid beliid go čállit teavsttaid ja nie

Vuosttaš cealkámušas dulkon ahte oaivvilda dárogiela grammatihka bohtit nuvtá ja čájeha viidáset vuorjašumi ohppiid sámegiel grammatihka gelbbolašvuodas go lohka ahte grammatihka ovddidemiin ferte árrat bargagoahit, ja muitala ahte sii vuoruhit dan oahpahasas.

Go bijan ovdan čuoččuhusaid ahte dárogiel oahpahasdiimmus galgá hupmat dárogiela ja sámegiel oahpahasdiimmus fas sámegiela de sihke Oa1 ja Oa2 eaba loga gielldit ohppiid go hupmet dárogiela luohkás, muhto baicce geahččalit molsut ságastallama sámegillii. Oa1 oaivvilda ahte lea vátis diehtit goas galgá dohkkehit dárusteami ja goas fas ii, go oahppit dárustit luohkás geain lea sámegiella nubbingiellan. Dat lea buorre čuolbma. Maid galgá vuoruhit, giela vai ipmárdusa ja oahppama? Justte dan botta go mun ledjen áicamen de in vuohtán dakkár dilálašvuodaid main oahppit dárustedje.

5.3.1 Čoahkkáigeassu ja digaštallan

Okta sivva manne dárogiel- ja sámegiellat oahpahusa gánnáha oktiiheivehit lea dat jurdda ahte oahppit fievrridit gelbbolašvuoda giellaid gaskka (Øzerk, 2016, s. 182). Jus dárogielas lea oahppan ovdamearkka dihte movt galgá hukset fáktáteavstta, oahppit sáhttet fievrridit dan máhtu sámegillii. De ii leat dárbbášlaš oahpahit dan seamma sámegiellat oahpahusdiimmuin ja nu sáhttá áiggi geavahit eará osiide. Jus sámegiellat oahpahusdiimmuin oahppá movt seagáš teavsttaid hukse, de sáhttá dárogiellat oahpahusdiimmuin fokuseret cealkkaoahpa dahje eará go bargá seagáš teavsttain.

Dan maid oasseváldi guovttos cealkiba giellageavaheami birra lean juo digaštallan, muhto Oa1 hupma ohppiid birra geain lea sámegiella nubbingiellan. Sámedikke gievrras giellamodeallas evttohuvvojit oamastanmodealla bokte ságastallanstrategiijaid ja eará vuogit maid sáhttá geavahit go áigu ohppiid geain lea dárogiella vuosttašgiellan oažžut sámástit (gž. (Pasanen et al., 2022, s. 28–31).

5.4 Guovttegiellatvuoda nannen ja ovddideapmi

Dása lean bidjan saji čoahkkáigeassit bohtosiid vai beasan addit ollislašgova ja dulkot daid obbalaččat dutkangažaldaga ektui: *Movt oahpaheddjiid ovttasbarggu ja bargovugiid čađa sáhttá ovddidit ohppiid guovttegiellatvuoda?* Dán guorahallamis bohte čuovvovaš bargovuogit ja doaimmat ovdán: oahpaheddjiid gulahallanstrategiijat, giellageavaheapmi ja ovttasbarggut ja ovttasdoaimmat. Osiin maid aitto lean guorahallan bohtet ovdan ovdamearkkat makkár bargovugiiguin ja doaimmaiguin oahpaheaddji sáhttá ovddidit guovttegiellatvuoda. Lean digaštallan movt dat doibmet ovddideapmin ja daid vuodul evttohan movt sáhtáši bargat ovddidit guovttegiellatvuoda. Čuovvovaččat áiggun gávdnosiid bidjat kontekstii ja guorahallat daid obbalaččat teorehtalaš perspektiivaid vuodul.

Guovttegiellatvuoda oahpahusas leat mánnga fáktora ja eavttut mat váikkuhit guovttegiellatvuoda ovddideami (Baker, 2011; Helander, 2016; Howard & Christian, 2000; Lee et al., 2008; Øzerk, 1995, 2016; Pasanen et al., 2022). Dutkamušas lean geavahan ovtta skuvlla vuodđun gávdnat, fuomášit ja guorahallat vugiid mat sáhttet ovddidit guovttegiellatvuoda. Dihto doaimmat orrot doaimmat maid oahpaheaddjit dahje skuvlajodiheapmi leat didolaččat välljen dainna ulbmiliin ahte galgá nannet ohppiid guovttegiellatvuoda. Dat čájehuvvo oahpaheaddji giellageavaheami bokte

luohkálanjas, go oahpaheaddji ieš váldá oktavuoda eará oahpaheddjiiguin šiehtadit ovttasdoaimmamiid ja go skuvlajodiheddji álggaha ovttasbargguid olggaldas olbmuiguin dainna oaivilin ahte sámegiella galgá boahit oidnosii servvodagas. Eará doaimmat fas orrot čájeheamen movt oahpaheaddjit dáidimis eahpedidolaččat barget gielain ja oahppamin. Dáidda doaimmaide lean geavahan teoriija ja ságastallama vuodđun go evttohan makkár bargovugiid lea vejolaš geavahit dahje movt sáhtášii viidáset bargat sullasaš dilálašvuodain nu ahte dat ovddida guovttegielatvuoda.

Luohkás maid lean čuvvon boahotá čielgasit ovdan ahte sámegiella lea váldogiella, mii lea ge ulbmil dakkár fálddagain main oahpahus lea sámegillii. Ulbmil lea nannet sámi giela ja kultuvrra ja ovddidit ohppiid sámegiela, mii lea erenoamáš dehálaš go sámegieloahppit leat minoritehta sihke báikkis ja skuvllas. Oahpaheddjiid guovdilastin giellaoahpahasas, maid árvalan materiálad vuodul, heive guovttegielat giellaseailluhanoahpahasmodellii (*heritage language/maintenance bilingual education*) ja muhtun osiide Sámedikki gievrras giellamodeallas (Baker, 2011; Pasanen et al., 2022). Dáid modeallaid ektui skuvla gos lean fitnan jodihit nana giellamodealla ovddemusat dan dihte go oahpahus lea sámegillii. Sis leat buorit eavttut ovddidit additiiva guovttegielatvuoda go ožžot doarjaga sámegiela ovdáneapmái ja go lea ustitlaš biras gos oahppit sáhttet nannet ja ovddidit goappašat gielaid bálddalaga (Øzerk, 1995, s. 25–26, 2016, s. 103–104). Nu guhka go sii leat sámegielat birrasis gos oahpahus maid lea sámegillii, de lea vejolaš jodihit additiiva guovttegielatvuoda mas goappašat gielaid sáhtta vuoruhit, muhto dat gáibida plánema ja struktuvrra.

Guovttegielaga goappašat gielaid galgá vuoruhit go Vygotsky oaivila mielde gielat lotnolasat váikkuhit nubbi nuppi oahpahasas (Øzerk, 1995, s. 27, 2016, s. 172). Sámegielgelbbolašvuolta ja dárogielgelbbolašvuolta nappo váikkuheaba nubbi nuppi. Alla gelbbolašvuolta sámegielas dáhká ahte dárogiela lea álkit oahppat ja alla gelbbolašvuolta dárogielas dáhká ahte sámegiella ovdána. Vuosttaš jurdda, ahte alla gelbbolašvuolta sámegielas dáhká ahte dárogiela lea álkit oahppat, heive vuohkkasit doabaseahka huksen prošehtii masa skuvla maid lean gálledan áigo searvat, ja sámedikki ođđaseamos giellamodellii mii dál galgá doibmiibiddjojuvvot skuvllaide Sámis. Jus oahppis lea rikkis gielalaš vásáhusat ja nanus sátneriggodat sámegielas ja

lea systemáhtalaš vuogi mielde oahppan fágalaš doahpagiid de lea álkit daid fievrridit dárogillii. Danin lea dehálaš jođihit doaimmaid mat viiddidit sátnerriggodaga (nu go namuhan doabaseahkka huksemiin, lohkamiin ja eará), maid dai fáttáin ja fágain main leat váttes sánit. Oahpaheaddjit dárbbasit oahponeavvuid ja ovddidit bargovugiid mat dahket vejolažžan sámegillii fágalaš doahpagiid bokte hukset ipmárdusa.

Vygotsky oaivil, ahte alla gelbbolašvuolta nuppi gielas lea oiddolaš eatnigiela nannemii, ii boađe ovdan Sámedikke ovttagielatvuota nannenmodeallas, ii ge oro heiveme oamastanmodellii (Päiviö, 2022, s. 27–28). Modeallaid mielde lea skuvlla ovddasvástádus sámegiela nannet ja ovddidit ja servvodaga ovddasvástádus fas dárogiela nannet. Dat muittuha dan modealla maid Lee ja earát (2008) leat dutkan ja moaitán mas oahpahas oahpahallet gielaid sierra (*one classroom-one teacher-one language*). Dáin modeallain ii leat sadji dárogiela geavahit ollinge, eará álgo jagiid dihto “sonain” jus eatnigiella ii leat sámegiella. Vejolaš váikkuhusat leat ahte oahppit geain lea dárogiella ruovttus eai beasa geavahit giela resursan ovddidit oahppama, dasa lassin sáhtta čuoocat oahppi guovttegielatidentitehtii go rahkada nu sierra ráji gielaid ja kultuvrraid gaskkas (Lee et al., 2008, s. 91). Vejolaš váikkuhusat ohppiide geain lea dušše sámegiella ruovttus lea ahte sii eai oahpa nanus dárogiela vejolaččat ovdal leat joatkkaskuvllain geargan. Goit ge, nu go Øzerk (2016, s. 172) lohka, jus oahppis lea nanu vuoddu sámegielas, de leat liikká buorit eavttut oahppat fágalaš dárogiela go álget joatkkaskuvlii, dahje manjel joatkkaskuvlla jus álget sámegielat joatkkaskuvlii.

Skuvla mángga ládje čuoovu ovttagielatmodealla prinsihpaid go vuoruhit sámegiela nannet. Válde sadji gokko spiehkastit lea kodamolsuma ja kodasehkkema bokte, go oahpaheaddjit ja oahppit geavahit dárogiela veahkkin oahpahas. Dien bokte heive sin giellapolicy giellaseailluhanmodeallaide mas additiiva guovttegielatvuolta lea guovddážis. Bargovuogit maid lean ákkastallan ahte ovddidit guovttegielatvuota nappo gáibidit guovttegielat oahpahas mas goappašat gielaid vuoruha, dahje eará ládje daddjon, mas ii gieldde ja hehte dárogiela geavaheami jus dat ovddida oahppama. Vuogit movt sáhtta árvvusatnit goappašat gielaid nu ahte ii hehte sámegiela nannema, ja dainna lágiin ovddidit guovttegielatvuota, lea ii geahččalit caggat dárogiela, muhto geavahit dan veahkkin ja dahkat ohppiid didolaš

giellageavaheaddjin, ja gávdnat vuogas ovttasdoaimbman bargguid mat nannejit oahppi guovttegielat identitehta. Cummins (2000, s. 17) čállá: “Ett viktigt mål är att stärka elevernas förståelse för att deras eget språk är viktigt och kraftfullt i rätt sammanhang, men att andra former av engelska är nödvändiga i andra sammanhang.” Son (s. 19) lohka ahte ohppiid nuppi giela gielalaš identitehta ja iešdovddu sáhtá nannet ovdamearkka dihte drámá ja rollaspealu bokte. Dákkár vugiid soaitá heivvolaš jodihit vai oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ovdal go čađaha ovdanbuktimiid dahje eará doaimmaid mat gáibidit aktiiva dárogiel geavaheami.

Guovttegielatvuođa nannet ja ovddidit lea stuorat vejolašvuohta jus lea aktiiva ovttasbargu sihke oahpaheaddji ja ohppiid gaskkas, oahpaheddjiid gaskkas, oahpaheddjiid ja skuvlajodíheami gaskkas ja skuvlla ja servvodaga gaskkas. Ovttasbargguid ja ovttasdoaimbamiid bokte nanne ohppiid gielalaš identitehtadovddu ja obbalaš identitehtadovddu. Oahppit fertejit vásihit árvvu sin gielas ja ahte servvodagas lea dárbu sámegillii. Jus oahppit ieža beassat áŋgiruššat giela ja kultuvrra maidai olggobealde luohkálanjas, de leat buorit váikkuhusat giela ja kultuvrra legitimatehtii ja ovdáneapmái. Dat lea vejolaš jus skuvlajodíheapmi ja oahpaheaddjit barget doaimmalaččat čalmustahttet ja nannet guovttegielatvuođa. Ovdamearkka dihte lea oiddolaš jus muhtumis lea ovddasvástádus vuolggahit ja jodihit áššiid mat ovddidit guovttegielatvuođa. Guovttegielatvuođa ovdánahttimii gáibida maid ustitlaš ja oadjebas birrasa gos lea sadii suokkardallat ja geahččaladdat, ja gos ii leat várálaš dahkat meattáhusaid. Ovttasdoaimbamin nanne sihke sámegiela ja dárogiela. Sámegieloahppit hárvánit kodamolsumii, ožžot gielalaš vásáhusaid ja ovddidit sátneriggodaga. Ovttasdoaimbman minortehtaohppiid ja ohppiid gaska main lea dárogiella eatnigiellan lea dehálaš gielalaš iešdovddu nannemii ja ovddidit nana giellageavaheddjiid. Ovdal dákkár ovttasdoaimbamiid de lea buorre jus luohkás leat reflekteren giellageavaheami ja leat diđolaččat movt gielat váikkuhit nubbi nuppi ja movt daid sáhtá atnit veahkkin oahppat, gulahallat, čoavdit čuolmmaid ja ovddidit ipmárdusa. Ohppiide lea maid buorre beassat searvat dárogielat sosiálalaš ja fágalaš birrasiin. Nu guhka go doaimmaha additiiva guovttegielat oahpahusa de lea vejolaš vuoruhit ovddidit alla gelbbolašvuođa maidai dárogielas, erenoamážiid dan botto go oahppi lea mánná. Mánáin lea nappo stuorat náka oahppat máŋga giela oktanaga (Øzerk, 2016, s. 123).

Giellasehkkema ii dárbbáš atnit heajos giellageavaheapmin (Helander, 2016, s. 228; Øzerk, 2016, s. 139). Guovttegielat ohppiin lea nappo kompleksa giellasytema ja ii soaitte nu álki sirret gielaid ja geavahit gielaid nu ahte eai váikkut nubbi nuppi (Stewart & Hansen-Thomas, 2022, s. 453). Skuvllas ii gánnát gielaid eará giellageavaheami, baicce muittuhit ja ávžžuhit sámegeiela hupmat. Jus oahpaheaddji dahje eará bargit ovdamearkka dihte friddjagoartiliin dahje borranbottuin gullet ohppiid hupmame eará geiela, de lea vejolaš geavahit lahkonastrategiijaid nu go searvat ságastallamii sámegeilli, jearralit juoidá sámegeilli dahje movt nu geahččalit molsut gulahallangiela. Ohppiid ferte dahkat didolaš giellageavaheddjiide.

6 Konklusuvdna ja loahpahus

6.1 Jurddabohtosat

Dán barggus lean guorahallan movt guovttegielatohppiid guovttegielatvuoda sáhtá ovddidit ovttasbarggu ja bargovugiid čađa oahpahusas. Áicamiid ja diehtoaddiid bokte lean ožžon geahčestaga iešguđet bargovugiin maid oahpaheaddjit doaimmahit skuvllas. Bohtosiid ja teorehtalaš rámmaid vuodul lean digaštallan doaimmaid mat sáhttet ovddidit guovttegielatvuoda ja fuomášumit leat čadnon giellageavaheapmái ja oadjebas identitehtadovdui. Dutkkadettiin lean vuohtán oahpaheddjiid gulahallanstrategiijaid ja ovttasdoaimmamiid mat sihke luohkálanjas ja olggobealde luohkálanja ovddidit guovttegielatvuoda. Lean vuohtán movt guovttegielat birrasis sáhtá geavahit gielaid veahkkin ja resursan nubbi nubbái, ja movt ohppiid sátneriggodaga sáhtá ovddidit.

Dutkamis lean čájehan ovdamearkkaid movt skuvla ja oahpaheaddjit sámeluohkás majoritehtabirrasis barget, ja lasihan evttohusaid movt lea vejolaš bargat ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda. Lean dasto digaštallan manne dat vuogit doibmet ja makkár ávki dain lea guovttegielatvuoda ovddideapmái, teoriija giellaovdánahttima birra ja giellamodeallaid vuodul. Ovddemusat sáhtá gánnáhit leahkit várrogas gielaid ohppiid giellageavaheami vai dat ii hehte ohppiid gielalaš identitehtadovdu, ja baicce geahččalit iešguđet vugiiguin dahkat ohppiid didolaš giellageavaheaddjin. Oahpaheaddjit fertejit jođihit struktuvrralaš ja systemáhtalaš barggaid buot fágain mat

ovddidit ohppiide nanu sátneriggodaga ja sámegiella ovdána. Dainna lágiin oahppit sáhttet geavahit gielaide resursan oahpahas. Dasto fertejit oahppit dovdat ahte sin gielas lea árvu ja sin guovttegielatgelbbolašvuolta lea resursa servvodahkii, jus oahpahas galgá doaibmat giellaovddideapmin. Dalle leat ovttasdoaibmamat eará luohkáiguin ja olgguldas berošteddjiin dehálaččat. Skuvla ferte fuolahit autenttalaš bargguid main oahppit besset geavahit giela ja čájehit kultuvrra. Eará fuomášupmi lea ahte lea dehálaš ovddemusat sámegiela vuoruhit bargovugiid ja ovttasbargguid bokte danin go lea diehtelasvuolta ahte minoritehtaohppit oamastit, ja eanas minoritehtagielat leat hearkkes dilálašvuodain erenoamáziid mánggagielat birrasiin. Lean maid namuhan movt lea vejolaš vuoruhit dárogiel gelbbolašvuoda ovddideami nu ahte dat ii hehte sámegiela ovdáneami additiiva guovttegielatoahpahas mielde. Jus oahppit ovddidit alla gelbbolašvuoda sámegielas, de dat doaibmá vuodđun nuppi giela oahppamii. Dasa lassin sáhtá alla gelbbolašvuolta nuppi gielas nannet ohppiid eatnigiela ja nu gielat sáhttet bálddalaga veahkehit nubbi nuppi. Dan sáhtá ge bargat dakkár lágiduvvon fágalaš dahje sosiála ovttasdoaibmamiid bokte, maid lean áican ja bidjan ovdán, iešguđet dárogielagiiguin mat leat seammás mielde lokteme sámegiela. Dat nanne ohppiid gielalaš identitehta ja sin identitehta guovttegielagin.

6.2 Evttohusat viidáset dutkamii

Dákkár sullasaš guorahallama livčče miellagiddevaš ja addevaš čadahit iešguđet skuvllain dahje luohkáin Sámis. Dalle livčče vejolaš čohkket bargovugiid maid vuodul viidáset sáhtášii guorahallat makkár oahponeavvut dahje eará gáibádušat sáhttet ovddidit guovttegielatvuoda oahpahas. Váikke buot oahpahas vuodđuduvvo dihto stivrendokumeanttain de leat doaivumis hirbmat valjit iešguđet lágan bargovuogit maid sáhtá doaimmahit guovttegielat ovddideami váras, guorahallat makkár hástalusat gávdnojit ja makkár čovdosat leat vejolaččat. Dieđan ovdamearkka dihte ahte muhtun skuvlla sámeluohkát servet dihto oahpahasdiimmuid dárogielluohkáin gos oahpahasgiella lea dárogillii, muhto gos oahpaheaddjis lea sámegiell gelbbolašvuolta ja sáhtá gulahallat sámegiellat ohppiiguin goappašat gielain.

7 Gáldut

7.1 Oasseváldit

O1 = Oahpaheaddji 1

O2 = Oahpaheaddji 2

Oa1 = Oasseváldi 1

Oa2 = Oasseváldi 2

V1 = Vástideaddji 1

V2 = Vástideaddji 2

V3 = Vástideaddji 3

7.2 Girjjálašvuohta (APA)

Baker, C. (2011). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism* (5th ed).

Library of Congress Cataloging in Publication Data.

Bjørndal, C. R. P. (2017). *Det vurderende øyet. Observasjon, vurdering og utvikling i undervisning og veiledning*. (3rd ed.). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Cummins, J. (2000). *Andraspråksundervisning för skolframgång – en modell för utveckling av skolans språkpolicy*. 22.

Germeten, S., & Bakke, J. (2013). Observasjon. Å innta klasserommet med egne sanser. In *Læreren som forsker: Innføring i forskningsarbeid i skolen* (pp. 109–123). Universitetsforlaget.

Helander, N. Ø. (2012). *Norgga beale oahppoplána doaibmi guovttegielatvuohta— Mo dan meroštallat? Sámi Allaskuvla*.

Helander, N. Ø. (2016). *Ohppojuvvon ja sohppojuvvon giella*. Sámi Allaskuvla.

Howard, E., & Christian, D. (2000). *Two-Way Immersion 101: Designing and Implementing a Two-Way Immersion Education Program at the Elementary Level*. 25.

Lee, J. S., Hill-Bonnet, L., & Gillispie, J. (2008). Learning in Two Languages: Interactional Spaces for Becoming Bilingual Speakers. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 11(1), 75–94.

<https://doi.org/10.2167/beb412.0>

Máhtodepartemeanta. (2013). *Læreplan i norsk for elever med samisk som førstespråk (NOR3-03)*. 12.

Máhtodepartemeanta. (2017). *Bajitoassi—Vuodđooahpahusa árvvut ja prinsihpat*.

<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>

- Máhttodepartemeanta. (2020). *Læreplan i norsk for elever med samisk som førstespråk (NOR03-04)*. 18.
- Neteland, R., & Aa, L. I. (2020). *Master i norsk: Metodeboka 2*. Universitetsforlaget.
- NSD. (n.d.). *Norsk senter for forskningsdata*. NSD. Retrieved April 24, 2022, from <https://nsd.no/>
- Olsson, H., & Sörensen, S. (2003). *Forskningsprosessen. Kvalitative og kvantitative perspektiver*. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Øzerk, K. (1995). *Guovttegielatvuohta ja kognitiiva ovdáneapmi pedagogalaš perspektiivvas =: Tospråklighet og kognitiv utvikling i pedagogisk perspektiv*. Sámi oahpahusráddi.
- Øzerk, K. (2010). *NEIS-modellen*. Oplandske bokforlag.
- Øzerk, K. (2016). *Tospråklig oppvekst og læring*. Cappelen Damm AS.
- Pasanen, A., Mikkelsen, I. L. S., Baal, B. A. B., & Päiviö, Á.-M. (2022). *Gievrrias giellamodeallat*. 34.
- Porsanger, J. (2004). An Essay about Indigenous Methodology. *Nordlit*, 8(1), 105. <https://doi.org/10.7557/13.1910>
- Sámediggi. (2013). *Læreplan i samisk som førstespråk (SFS1-04)*. 15.
- Sámediggi. (2020). *Oahppoplána – sámegiella vuosttašgiellan (SFS01-05)*. 21.
- Skutnabb-Kangas, T., & McCarty, T. L. (2008). Key Concepts in Bilingual Education: Ideological, Historical, Epistemological, and Empirical Foundations. In N. H. Hornberger (Ed.), *Encyclopedia of Language and Education* (pp. 1466–1482). Springer US. https://doi.org/10.1007/978-0-387-30424-3_112
- Smith, L. T. (1999). *Decolonizing methodologies: Research and indigenous people*. Zed Books.

Stewart, M. A., & Hansen-Thomas, H. (2022). *Sanctioning a Space for Translanguaging in the Secondary English Classroom: A Case of a Transnational Youth*. 24.

Mildosat

Miæddus 1: Áicanskovvi

Miæddus 2: Jearranskovi gažaldagat

Miæddus 3: Ságestallama gažaldagat

Áican luohkkálanjas

Studeanta: Inga Maja Eira Hætta

Prošeakta: Mo oahpaheaddjit ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda bargovugiid ja ovttasbargguid bokte skuvllas?

Formalitehta
Dáhton:
Fága:
Diibmu:
Galle oahpaheaddji/oahppi:
Ceahkki:

Luohkkálanjas	Maid oahpaheaddji bargá/dadjá?
Movt álggaha oahpaheaddji oahpahusa?	
Oahpaheaddji giellageavaheapmi	
Movt ovdanbuktá oahpaheaddji ođđa fáttá/diimmu plána?	
Doaimmat ja hoiddut	
Oahponeavvut	

Mo loahpaha diimmu?	
---------------------	--

Namuha eará fága	☐
<hr/>	
Namuha eará oahpaheaddji	☐
<hr/>	
Namuha eará fáttá	☐
<hr/>	

Giellageavaheapmi	Sámegiella	Dárogiella	Eaŋgalasgiella	Kodamolsun
Oahpaheaddji				
Oahppit				

➤ Notáhtat

➤ Čoahkkáigeassu

Guovttegielatvuoda ovddideapmi skuvllas

Movt oahpaheddjiid ovttasbarggu ja bargovugiid čađa sáhttá ovddidit ohppiid
guovttegielatvuoda?

Masterčálus 2022

Oahpaheaddjeoahppu UiT – sámegealla

Inga Maja Eira Hætta

Šleadgaboasta: iha137@uit.no

Telefovdna: 48300133

Dáinna jearranskoviin oasálasttát mu masterčállosis mas guorahalan dakkár bargovugiid ja oahpahušvugiid mat láktasit máŋggagielatvuhtii. Dat mielddisbuktá iešguđet doaimmaid luohkkálanjas, omd. máŋggagielat oahppomateriála geavahus, giellageavaheapmi ja ovttasbarggu gaskaneaset ja eará oahpaheddjiiguin. Jurdda lea fuomášit vugiid ovttasbargat, plánenbargguid, gulahallama oahpaheddjiid gaska, giellageavaheami ideologijaid ja mo luohkkálanjas sáhtta máŋggagielatvuoda ovddideapmi boahká ovdán. Din vástádušat leat dehálaččat prošektii ja addet mávssolaš dieđuid ja perspektiivva áššis. Jus leat eahpesihkar muhtun gažaldagain, geahččal vástidit dan mielde mii deaivá lagamus du jurdagiid ja oainnuid.

Jearranskovvi oahpaheddjiide

Miehtan

- 1. Lean ožžon dieđu man birra dutkamuš lea ja makkár vuogit geavahuvvojit. Jus fuobmán ahte in áiggo searvat, sáhtán addit dieđu ahte geassádan. Buot vástádušat maid attán eai boade čadnot munnje priváhtaolmmožin.**

Ipmirdan, ja áiggun searvat

Áiggun geassádit ja sihkut buot vástádušaid.

Duogášdieđut

- 2. Lea go dus oahpaheaddjeoahppu?**

Juo

Ii

Lohkame oahpaheaddjin

- 3. Alimus skuvladassi/oahput/eksámen**

- a. Vuodđoskuvla
- b. Joatkkaskuvla (logahat/gymnása)
- c. Allaskuvla dahje universitehta
- d. Alit joatkkaoahppu – omd. doavttirgráda
- e. Universitehta
- f. Eará _____

4. Jus dus lea oahpaheaddjeoahppu, goas gerget

- a. 1-3 jagi áigi
- b. Eanet go golbma jagi áigi

5. Makkár fágaid oahpahat?

- Sámegiella
- Dárogiella
- Eaŋgalasgiella
- Suomagiella
- Ruotagiella
- Eará – Maid: _____
- _____

6. Galle jagi leat oahpahan dáid fágaid? Merke daid maid leat oahpahan

	0-1	2-4	5-10	Eanet go 10
Sámegiella	☐	☐	☐	☐
Dárogiella	☐	☐	☐	☐

Eaŋgalasgiela	☐	☐	☐	☐
Ruotagiela	☐	☐	☐	☐
Suomagiela	☐	☐	☐	☐
Eará giela	☐	☐	☐	☐
Eará fága/fágaid	☐	☐	☐	☐

7. Man bures dovddat odda oahppoplána sámegielas?

	Juo	Ii	Muhtun muddui
a. Logan dávjá	☐	☐	☐
b. Geavahan aktiivvalaččat go plánen oahpahusa	☐	☐	☐
a. Dovddan oahppoplána bajitoasi bures	☐	☐	☐
a. Diedan gealbomihttomeriid sisdoalu.	☐	☐	☐
a. Dovddan fága relevánsa ja guovddáš árvvuid	☐	☐	☐

Giella

8. Makkár gielaid hálddašat?	Hui bures	Bures	Veahá	In olláŋge
Sámegiella	☐	☐	☐	☐
Dárogiella	☐	☐	☐	☐
Eaŋgalasgiella	☐	☐	☐	☐
Suomagiella	☐	☐	☐	☐
Ruotagiella	☐	☐	☐	☐
Eará	☐	☐	☐	☐

9. Ná árvoštalan iežan giellamáhtu ja gielladuogáža

	Juo	Ii	In dieđe
b. Lean ovttagielat, muhto lea ohppojuvvon gelbbolašvuohta eará gielain	☐	☐	☐
a. Lean guovttegielat. Bajásšaddan guvttiin gielain dahje oahppan árrat eanet go ovtta giela.	☐	☐	☐
	☐	☐	☐
b. Lean guovttegielat. Oahppan nuppi giela rávisolmmožin.			
c. Lean mánggagielat. Bajásšaddan mánggain gielaiguin.	☐	☐	☐
d. Lean mánggagielat. Oahppan gielaid dađistaga.	☐	☐	☐

10. Jus leat iežat mielas guovttegielat/mánggagielat: Merke mat čuoččuhusat heivejit du beaivválaš giellageavaheapmái buoremusat. Sáhtát merket máŋga.

- a. Human beare ovtta giela ruovttus
- b. Human eanet go ovtta giela ruovttus
- c. Human beare ovtta giela luohkkálanjas
- d. Molssodan gielaid luohkkálanjas
- e. Oahpahan eanet go ovtta giela ja sierra diimmuin sierra gielaid
- f. Human dábálaččat dušše ovtta giela astoáiggis
- g. Human dábálaččat eanet go ovtta giela astoáiggis

Kommentára(eaktodáhtolaš):

11. Galle oahppi oahpahat oktiibuot?

12. Galle guovttegielat- dahje mánggagielatoahppit oahpahat?

13. Merke mii heive ohppiide maid oahpahat (beaivválaččat) buoremusat, sin gielladuogáš

	Juo	Ii	In dieđe
a. Ovttagielat – beare dárogiella	☐	☐	☐
b. Ovttagielat – beare sámeigiella	☐	☐	☐
c. Guovttegielat dahje mánggagielat Omd. dárogiella ja sámeigiella	☐	☐	☐
d. Guovttegielat dahje mánggagielat Omd. sámeigiella ja eará giella go dárogiella	☐	☐	☐
e. Seahkalaš joavkkut, giellamáhttu mángga dásis	☐	☐	☐

14. Mat lea du jurdagat dáin áššiin?

	Juo	Ii	In dieđe
a. Skuvllas galgá beare hupmat sámeigiela	☐	☐	☐
b. Skuvllas berre juohkehaš beassat hupmat dan giela mii su mielas heive kontekstii	☐	☐	☐
c. Sámeigiieldiimuin galgá beare hupmat sámeigiela	☐	☐	☐
d. Dárogiieldiimuin galgá beare hupmat dárogiela	☐	☐	☐
e. Lea dehálaš sirret gielaid, ii molssodit	☐	☐	☐
f. Lea lunddolaš molssodit giela konteavstta ja hálliid ektui	☐	☐	☐
g. Lea buorre go oahppit hállet dan giela mii iešguđetge gielladiimmus oahpahuvo	☐	☐	☐
h. Lea buoremus ahte oahppi geavaha dan giela mii su mielas lea vuohkkaseamos ja álkimus sutnje	☐	☐	☐

i. Oahpaheaddji sáhtta hupmat eará gielaid gielladiimmus ja bottuin dahje eará sajiin	☐	☐	☐
j. Didolaš giellageavaheapmi ja strategiija lea mávssolaš vuohki nannet giela	☐	☐	☐
k. Mun in oahpaheaddjin seahkan nu olu eará olbmuid giellageavahussii	☐	☐	☐

15. Geavahat go eará gielaid sámegieldiimmuin go sámegiela?

Juo Ii Muhtomin

Jus leat vástidan eará go ii, sáhtátgo addit ovdamearkka makkár oktavuodain ja makkár giela

Ovttasbargu

16. Vásihat go ahte skuvllas lea dakkár ovttasbargu oahpaheddjiid gaska mii galgá erenoamážiid ovddidit mánáid guovttegielatvuoda?

Juo Ii In dieđe

Eaktodáhtolaš kommentára:

17. Geaiguin ovttasbarggat skuvllas

	Juo	Ii	In dieđe
a. Ovttasbarggan buot sámegieloahpaheddjiiguin	☐	☐	☐
b. Ovttasbarggat muhtun sámegieloahpaheddjiiguin	☐	☐	☐
c. Ovttasbarggan dárogieloahpaheddjiiguin	☐	☐	☐
d. Ovttasbarggan eará luohká oahpaheddjiiguin	☐	☐	☐

e. Ovttasbarggan eará giela oahpaheddjiiguin	☐	☐	☐
f. Ovttasbarggan hálddahusain	☐	☐	☐
g. Ovttasbarggan buohkaiguin	☐	☐	☐

18. Geaiguin ovttasbarggat eanemusat iežat mielas?

19. Sullii man olu áiggi geavahat ságastallamii ja ovttasbargui eará oahpaheddjiiguin juohke bargovahkkus?

- a. In olláŋge, mus eai leat ovttasbargoguoimmit
- b. 1-2 diimmu vahkkus
- a. 2-5 diimmu vahkkus
- b. Eanet go 5 diimmu vahkkus
- c. In dieđe, in leat smiehttán dan ášši
- d. Duollet dállet, go dasa lea dárbu

20. Mii don jáhkat lea ideála ovttasbargu jus háliida ovddidit ohppiid guovttegielatvuoda?

21. Sávašit go eanet ovttasbarggu?

- a. Lean duhtavaš nu mo lea
- b. Lea unnán, sávan eanet
- c. Sávašin eanet resurssaid ja dieđu mo ovttasbargat
- d. Ovttasbargu ii leat nu dehálaš

22. Makkár doarjagiid váillahat/makkár resurssat livčče oiddolaččat vai ovttasbargu galgá vejolaš, gos mánáid guovttegielatvuohta lea guovddážis.

	Juo	Ii	In dieđe
a. Eanet čoahkkimiid gos dákkár ovttasbargu lea guovddážis	☐	☐	☐
a. Sagastallamiid eará oahpaheddjiiguin gos ságaškuššat mo sáhtta ovttasbargat	☐	☐	☐
b. Oahpahushoiddut main lea ovttasbargu guovddážis	☐	☐	☐
c. Konkrehta ovdamearkkat mo sáhtta ovttasbargat	☐	☐	☐
d. Eará _____			

23. Man olu áiggi geavahat don fuobmát oktasaš doaimmaid (eará luohkáiguin)?

- a. In olláinge
- b. 1-2 vahkkus

- c. 1-2 mánuš
- d. Eanet go 5 geardde jagis
- e. In dieđe, in leat smiehttan dan ášši

24. Man olu fágarasttildeaddji bargguiguin leat mielde?

- a. In ollángo
- b. 1-2 vahkkus
- c. 1-2 mánuš
- d. 1-2 jagis
- e. Eanet go 5 geardde jagis
- f. In dieđe, in leat smiehttan dan ášši

25. Go plánet sámegieloahpahusa (sihke jus ieš oahpahat dárogiela dahje it bargga dan), oktiuheivehat go oahpahasaid, fáttáid, bargguid jna sámegielfága ja dárogielfága gaska?

- c. In ollángo
- d. Leaba goabbatlágan giela main ii leat mihkke oktasaččat
- e. Geahčan dávjá maid sámegielfágas leat bargame go plánen dárogielfága
- f. Álo
- g. In leat smiehttan dan ášši
- h. In dieđe mo, lea váttis

Muđui

26. Leat go dát coronajagit leamaš erenoamážat ovttasbarggu ektui? Livčče go plánat dahkkon eará ládje jus livčče dábálaš jáhkki?

27. Dutkamuššii lea sávaldat čohkket sámegielaoahpaheddjiid oktasaš sagastallamii fáttá birra beassážiid maŋjel. Dákkár sagastallan livčče erenoamáš mávssolaš dutkamuša ektui, go doppe lea vejolaš juogadit jurdagiid ja reflekeret fárrolaga. Livčče go dus beroštupmi searvat

- a. Searvvašin áinnas
- a. In hálit searvat
- b. In vuos dieđe

28. Leat go juoga maid jurddašat, ášši birra dahje eará, de sáhtát čálistit dása vuollái.

Giitevaš go leat searvan!

Ságastallan guovttegielatvuođa ovddideami birra

1. Buot vástádušat leat anonymat nu ahte eai sáhte čadnot du nammii. Lea go ortnegis ahte geavahan vástádušaid dutkanbarggus?
2. Digaštala dáid čuoččuhusaid:
 - Sámegieldiimmuin galgá beare hupmat sámegiela
 - Dárogieldiimmuin galgá beare hupmat dárogiela
 - Skuvlaáiggis lea dehálaš sirret gielaide, ii molssodit/sehkket gielaide humadettiin
 - Oahppi geavaha dan giela mii su mielas lea vuohkkaseamos ja álkimus skuvlaáiggis
3. Movt meroštalat guovttegielatvuođa?
4. Movt ovddidehpet guovttegielatvuođa skuvllas?
5. Atte ovdamearkkaid dihto doaimmain dahje hoidduin oahpahas mat sáhttet ovddidit guovttegielatvuođa.
6. Movt ovtasbarggat eará oahpaheddjiiguin/eará luohkáiguin/skuvlajodihemiin ovddidit guovttegielatvuođa?
7. Movt plánebehtet ja organiserebehtet dárogiel ja sámegiel oahpahas?
8. Makkár hástalusaid vásihat guovttegielat oahpaheadjin luohkálánjas ja skuvllas?
9. Mii sáhtášii veahkehit oahpaheddjiid buoridit sin práksisa vai dat ovddida guovttegielatvuođa?